

RIIGIKOGU

IV koosseis

III istungjärk.

23. koosolek.

21. jaanuaril 1930

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.
2. Teatamine K. Ast'i lahkumisest väliskomisjonist.
3. Teatamine komisjonidesse antud esitistest ja seaduseelnõust.
4. Teatamine Riigikogu liikmete koosolekuilt puudumistest detsembrikuul 1929.
5. Komisjonide täiendavad valimised.
6. Vabariigi Valitsuse vastamine arupärimisele sildade ehitamise ja korrashoiu alal ettetulnud väärnähtuste kohta.
7. Spitsbergeni kohta käiva lepinguga ühinemise seadus — I lugemisel.
8. Paide linna administratiiv-piirkonna laiendamise seadus — I lugemisel.
9. Posti, telegraafi, telefoni ja raadio seadus — I lugemisel.
10. Tööliste vanemate seadus — I lugemisel.

Koosoleku avab esimees **K. Einbund** kell 17.15 min.

Sekretäri kohal sekretär **A. Schulbach**.

Juhataja: Tänase koosolekuga algab Riigikogu III istungjärk.

1. Päevakorra täiendamine.

J. Voiman'i (stp) ettepanekul täiendatakse päevakorda 1. punktiga — komisjonide täiendavad valimised.

2. Teatamine K. Ast'i lahkumisest väliskomisjonist.

Sekretär: Rkl. Ast teatab Riigikogu juhatusesele, et ta väliskomisjoni liikme kohused maha paneb.

3. Teatamine komisjonidesse antud esitistest ja seaduseelnõust.

Sekretär: Riigikogu juhatus andis:

1. Kohtu- ja siseministri esitise rkl. J. Lille vahiallavõtmise asjas koosseisu komisjoni;

2. Spitsbergeni kohta käiva lepinguga ühinemise seaduse väliskomisjoni.

4. Teatamine Riigikogu liikmete koosolekuilt puudumistest detsembrikuul 1929.

Sekretär kannab ette tähendatud teadaande. (Vaata otsuste protokoll nr. 23, lisa nr. 3.)

5. Komisjonide täiendavad valimised.

Valitakse:

väliskomisjoni K. Ast'i asemele A. Rei (stp).

6. Vabariigi Valitsuse vastamine arupärimisele sildade ehitamise ja korrashoiu alal ettetulnud väärnähtuste kohta.

Teedeminister A. Jürman: Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele, mis Riigikogus 22. novembril l. a. ette kanti, sildade ehitamise ja korrashoiu alal ettetulnud väärnähtuste kohta on minul au Vabariigi Valitsuse nimel järgmist teatada.

Rkl. härra Mihkelson, põhjendades arupärimist, tõi kõigepealt ette Rohukülla ehitatava sadama muuli sissevajumise kohta ööl 24./25. oktoobril 1929, et selle sadama ehitustööde korraldus olnud üldse vildak algusest. Nimelt olevat hakatud arusaamatutel põhjustel just seda osa korda seadma, mis juba Vene ajal otstarbetu leitud. Selle kohta tuleb tähendada, et 1928. a. Riigikogule esitatud rannasadamate arendamise ja selleks krediidi määramise seaduseelnõu juures leidub „rannasadamate seisukorra ja kavatsetud kordaseadmise tööde kirjeldus”, kus üksikasjalikult peatatakse nende põhjuste juures, mis tingivad silla nr. 5 ümberehitamise, mis praegu käsil, ja mille juures see õnnetu juhtumus sündis, mille tõttu kõik teised sillad tulid kõrvale jätta. Seepärast ma selle juures pikemalt ei peatu, vaid tähendan ainult lühidalt need põhjused järgmiselt: Rohuküla sadama ümberkorraldamise kava läbiarutamisest on ka laiemad asjast huvitatud ringkonnad osa võtnud ja nende poolt on kava, mis omalajal esitati Riigikogule, täies ulatuses heaks kiidetud. Selle järgi on valitud tulevaseks sadamaks põhjapoolne basseini, sest et Rohukülas käivate kauba- ja reisilaevade jaoks suurt basseini tarvis ei ole, ja seda basseini kaitsvate muulide kordaseadmine oleks liiga suurte kuludega seotud. Peale selle on praegu ümberehitatava sadama silla juures parem koondada sadama tegevust maantee ja raudteedega. Vene ajal loobuti põhjapoolsest basseinist sellepärast, et sõjalaevad vajasid suuremat veepinda, ja selle loomiseks oleks vaja olnud põhjapoolne basseini kaugemale põhja poole viia, kus põhi kõvem, ja kus paas tõuseb kõrgemale, nii et süvendustööd oleksid kallimaks läinud

ja kauem kestnud, mis tol ajal ei olnud soovitatav.

Mis puutub sellesse, nagu ei oleks midagi ette võetud pärast esialgset silla vajumist, siis pean tarvilikuks järgmist ette tuua. Esialgselt ilmusid silla raudkivi-müüritises praod. Selle selgitamiseks ja pragude kõrvaldamiseks abinõude otsimiseks oli määratud koguni kaks komisjoni 8. ja 14. oktoobril, kuna sillakastide vajumine tekkis hiljem, 26./27. oktoobril; komisjonist võtsid osa ka eriteadlased väljaspoolt ministeeriumi.

Eriteadlaste arvamise järgi olid praod peaaegjalikult ebahütlasest vajumisest, mis omakorda tingitud kahesugusest aluskonstruksioonist — kivistid ja vaiad. Ka ei olnud üksikute kastide vajumine ühesugune. Komisjon arvas, et nimetatud puuduste kõrvaldamiseks tuleks ümber teha see osa müüritisest, kus suuremad praod tekkinud ja kus müüritis projekti-joonest välja paisunud oli.

Ühtlasi tehti 6 puurauku, mis andsid põhja koosseisu kuni teatud sügavuseni, pehme savi. Kohe pärast seda tuli 26./27. oktoobril silla äkiline tunduv vajumine, mille tõttu ei olnud võimalik eriteadlastel enam mingisuguseid abinõusid näidata selle ära hoidmiseks.

Edasi. Kuna silla osalisel vajumisel oktoobrikuus selgus, et sild kastide ühine-misosade ulatusel, mis vaiadest alusel, ei olnud vajunud, siis tekkis kahtlus selle kohta, kas viga ei olnud valitud silla konstruksioonis ja kas mõni teine silla konstruksioon ei oleks otstarbekohasem olnud Rohuküla sadama oludes, kuna pealegi vai-aluse tüüpi on tarvitatud kõigil veneaegsetel Rohuküla sadama sisemistel muulidel.

Arvesse võttes eriteadlaste arvamisi, võib öelda, et vai-aluse tüüpi juures on võimalik vajumist ära hoida. Tehtud kalkulatsioonid näitavad tõesti, et ühe jooksva meetri muuli kärjekastide valmistamiseks vajatakse 94,8 j.mtr. palke, kuna ehitades muuli seina sisseaamitud vaiadele, on palkide vajadus 40 jooksvat meetrit. Seega läheb ka metsamaterjali vai-alusel vähem tarvis, kui kastalusel.

Kuid Rohuküla oludes osutus siiski eelarve kokkuseadmisel kastitüüp odavamaks, ja veeteede valitsus lähtus oletatava kokkuehitamise saavutamiseks, nimelt tarvitati kastide ehitamiseks vana puumaterjali, mis saadi vanadest tarvitamata seisvatest sildadest nr. 2 ja 4, mis sõjaväelaste poolt Rohukülast lahkumisel kuni veepinnani maha põletatud. Kui sild oleks vaiadele ehitatud, siis oleks tarvis olnud kogu metsamaterjal uuesti muretseda ja nimelt 5-süllalisi palke, et vaiad kuni kõva põhjani ulatuksid; see oleks 12—14.000 kr., mõne arvestuse järgi koguni 16—18.000 krooni rohkem maksuma läinud. Nüüd on

aga tarvitatud, nagu juba tähendasin, vana, kuid nende tööde tarvis kõlblikku kohal olevat puumaterjali, mis ka eelarves hinnatud ei ole, ja see andis kokkuhoidu.

Rohuküla sild ei ole ka kokku varisenud ega täiesti sisse langenud, küll vajus aga osalt pealmine täitematerjal, kivi ja muld, umbes 200 kantmeetrit uue ja vana muuli vahel; ühes sellega on ka kastid 20 kuni 30 sentimeetrit alla vajunud.

Kastidele pandud täitematerjal vajub aga küll loomulikult ajajooksul kastide kivide vahel olevaisse vaheruumidesse — nähtus, mida võib praegu tähele panna Tallinnas Läänemuulil ja isegi nõnda vanal ehitusel nagu Põhjamuulil.

Ka Rohuküla sadama ehitustöödega seotud isikud kinnitavad, et nende poolt oli teatud kastide vajumine ette nähtud. Tuleb aga arvesse võtta, et Rohukülas on ilmsiks tulnud peale vertikaalse vajumise, mis savise põhja juures võrdlemisi suur olnud, veel horisontaalne nihkumine vee poole. Ja nimelt takistanud kastide loomulikku vajumist, nagu seda eriteadlased seletavad, oleva silla kallakvaiad. Säärase kallaklibisemise pinna kutsunud esile veel rohkem vana muuli vaiade vahede täitmine, mille ajal vaiad allpool välja surutud. Selle tagajärjel vajus ehituseprahi-täide, mis kastide kivitäite peal oli, kasti ja vaiseina vahele, osalt ka kastide kivide vahele.

Sellest järeldatakse, et see vajumine suurem olnud, kui ette nähtud, ja et projekteerimisel ja ehitamisel ei arvestatud nähtavasti säärast vajumist ja eriti nihkumise võimalust, vastasel korral peab oletama, et ehituse teostamisel oleks toimetatud suurema ettevaatusega. Eriteadlased kinnitavad, et peale aluse ehitamist oleks tulnud alus koormata täitega, asetades vee poolt massiive, mis pärast müüriosana tarvitamist oleksid leidnud. Vajumist oleks tulnud jälgida ja alles pärast kastide vajumise lõppemist ehitada silla müür. Tegelikult on aga müür ehitatud enne täitmistööde lõppemist.

Mullatäite äkilist vajumist seletatakse ka seega, et aluspõhja koosseisu ei ole varem küllaliselt uuritud, ja et ka põhja tasandamine ei osutunud küllaliseks. Nagu nüüd ette võetud põhja uurimised näitavad, peitus kõvema pealmise korra all pehme savikiht, mis koormatuse suurenemisega kokku suruti. Seejuures võis kasti põhi kaotada küllalise toe, ja koormatusest alla vajuda.

Edasi on ehitusel ilmsiks tulnud mõned teisedki puudused, näiteks olgugi, et ehitustöö algus oli juba 1928. a., puudus ehitusel ametlikult väljaantud ja nõõritud päevaraamat. Oli olemas vaid raamat kümniku ülesmärkimistega, algusega 26. juunist 1929. Rkl. Mihkelson tõi veel ette juhu, kus torm viskab vana purjeka ehitatava

silla äärde, mille tõttu silla äär ümber paistatakse, ja järeldab sellest, et tsement ei olevat koosseisu poolest kuskile kõlvanud, see olevat nõrk olnud. Neid järeldusi sellest juhtumisest siiski teha ei saa, sest nagu Riigikontrolli poolt tsemendiseigust võetud katseosad riigi katsekojas näitavad, oli segu isegi parem kui lepingus ette nähtud.

Ehitatava silla vigastamine 3-mastilise purjeka poolt tormiga ei ole sugugi isearalik, kui arvesse võtta seda, et müür oli alles valmis saanud, ja müüri tagune alles täitmata. Loomulikult ei saanud müüri suurt vastupidavust olla. Kahju sellest riigile ei teki, see on ettevõtja ja purjekaomaniku asi.

Rohuküla sadama sild ei vaja mingit uut ülesehitamist: kastid seisavad püsti, neile ehitatud müür tuleb ainult osalt ümber teha ja täitematerjali tuleb täiendada. Sellega seotud tööd ei ulatu eelarve järgi üle 5.000 kr. Seega ei vasta arupärijate poolt etteoodud väide, nagu ulatuks kahju 75.000 kr., kuidagi tööoludele.

Siin peab tähendama, et pooleliolevad ehitused on välja antud 50.000 krooni ulatuses. Selles on aga sillaks eelarve järgi arvestatud 40.000 krooni, 10.000 krooni on läinud tee ja raudteeharu kordaseadmiseks, nii et kui oleks kogu ehitatav ja pooleliolev sild päris purunenud, siis võiks juttu olla kuni 40-tuhandelisest kahjust, aga nagu ma juba siin eelpool tähendasin, arvutatakse praegu eelarve järgi, nii et see parandusetöö võiks ulatuda kuni 5.000 kroonini, mitte 75.000 kroonini.

Üldiselt kokku võttes peab tähendama, et Rohuküla sadamas ei olnud eriteadlaste arvamiselt olud soodsad kastilisele sadamasiilla konstruktsioonile s. o. aluse konstruktsioonile kastidest, ja et alus vaiadest terve ehitatava silla ulatusel algusest oleks kindlam olnud ja rohkem kokkukõlas oleva silla konstruktsiooniga, mille laiendamiseks uus sild ehitati.

Kuid vaialisel konstruktsioonil, mis tagab suuremat kindlust vajumisel, on materjal kallis ja raskesti kättesaadav, ja arvesse võttes, et Rohuküla sadamas vana metsamaterjali oli, mida kastide ehitamisel tarvitada võimalik, oli 12—18.000 krooni võrt odavam valitud konstruktsiooni juurde jääda, milletõttu ka meie metsad puutumata jäänud.

Teisest küljest ei olnud ka nähtavasti eeltööd küllalised, s. o. põhi oli vähe uuritud ja ka tööde läbiviimisel ei talitatud küllalt ettevaatlikult. Eeltöödetegija, projekterija ja ehitusetööde järele valvav insener on veeteede valitsuse teenistusest lahkunud.

Edasi on siin puudutatud Pärnu kai ehitusetöid sääraselt, nagu ei kõlbaks see kuskile ja oleks osalt juba jõepõhja vaju-

nud. Selle kai ehituse juures tulid küll ehituse kestusel mitmesugused puudused ja raskused esile, ja tööd venisid pikemaks, kui see ette nähtud, nii tehti 1928. aasta suvel 3¹/₂ kuu kestel ettevõtja poolt ainult asjatuid katseid tööks, kuid need raskused olid tingitud ettevõtja tööabinõude puudulikkusest, ja muudest asjaoludest, nagu ettevõtja projekti puudulikkusest. Samuti selgus tööde teostamisel, et eeluurimised ei olnud küllalised; ka on lubatud mõned kõrvalekaldumised projektist, — nii näiteks ei olnud sillatalad asetatud projekti kohaselt ja nende betoonimine oli halvasti läbi viidud, mille tagajärjel tekkisid betoonis augud. Lõpuks on aga Pärnus kõik puudused ettevõtja arvel kõrvaldatud, tööd said suve lõpuks valmis, ning sild seisab praegu korras.

Üldiselt selgus Pärnu kai ehitamisel, samuti kui Rohukülas, et puuduvad pea täiesti dokumentaalsed andmed töö seisukordade ja tehtud korralduste kohta. Ei olnud ka määratud tööde järelevalve vastutus ja selle võimupiirkond. Puudusid üksikasjalikud instruksioonid asjaajamise kohta. Ei olnud ka küllalisel määral näpunäiteid antud töö revideerimisel ehituseosakonna juhataja poolt.

Ühenduses kõige sellega ei leidnud ka ehituseameti senine juhataja kohustetäitja minu poolt kohale kinnitust ja on nüüd lahkunud veeteede valitsuse teenistusest. Tulevikus säärase nähtuste ärahoidmiseks on veeteede valitsuse poolt tarvilikud korraldused tehtud, mille järgi hakatakse uurimistöodele üksikute vee-ehituste projekteerimisel suuremat rõhku panema ja viiakse läbi, kui see tarvilik, proovikoormused enne tööde teostamist, et ehitamise ajal ei tuleks projektide, eelarvete ja konstruktsioonide muutmise tegemist, nagu see tegelikult sündis Rohuküla silla ja Pärnu kai ehitamisel. Samuti varustatakse ehitusetööde juhid üksikasjalikkude kirjalikude instruksioonidega, antakse neile administratiivselt ja tehniliselt tarvilikke näpunäiteid ja juhtnõore.

Edasi on puudutatud Kuressaare sadamat ja tähelepanu juhitud sellele, et ei oleks pidanud seda sadamat selles suunas ehitama, nagu seda tehtud. Siin ei saa küll veeteede valitsus päeva pealt midagi muuta, sest see sadamasild asub kohal juba 30 aastat, s. t. on Vene valitsuse ajal ehitatud.

Kava, mille järgi Roomassaare sadamat ümber korraldada, on alles teoksil, nõnda et siin on tegemist alles variantidega, mis paberil, millest aga veel vara rääkida. Sellest asjast on küll arupärijad halvasti informeeritud. Samuti on arupärijad halvasti informeeritud sellest, nagu siin ette tuuakse, et Läänemaa lõunas osas olevat mingi sadam, arvatavasti

Vaiste, mida ehitatavat kohale, mis avatud tuulele ja tormile. Seal ümbruskonnas ei ole üldse mingit sadamasilda ehitamisel, ja kui seal mingisugune paatide sild kohapeal peaks olema, siis on see eraomandus, millega valitsusel mingit ühist ei saa olla.

Mis puutub Mahu sadamasse, siis ehitati see läinud talvel ja suvel kivitammi näol vanale väikestest kastidest koosnevale endisele mõisa kaitsemuulile. Halba materjali seal tarvitatud ei ole, ja kui erakordse tugeva tormiga, mis möödunud sügisel, nimelt 7. septembril, läks üle Eesti ranna, vigastati selle muuli väline kate, siis on see tehniliselt täiesti arusaadav, sest iga kivitamm nõuab teatud aega lõplikult asukohale vajumiseks, enne kui see saab täieliku tasakaalu. Loomulik, et säärased suured tormid üht või teist kohta vigastavad. Niisugused vigastused juhtuvad ka vanadel kivitammidel, need parandatakse jooksva remondina ja ei kujuta midagi iseäralikku.

Narva-Jõesuus ehitatud muuli merepoolne ots on tormi ajal osalt vajunud, mis ka loomulik, kuna sisse langenud see ei ole. Vergi sadama kohta peab tähendama, et sadama muuli asupaik on omalajal komisjonis, millest võtsid osa ka kohalike ringkondade esindajad, heaks kiidetud. Ja see oli ka õige, sest muuli ülesanne on kaitstud varjusadama basseini luua, ja seda basseini oli tarvis kaitsta just põhja ja põhja-ida tuulte eest ja mitte ainult ida tuulte eest, sest seal on madal vesi ning suurt lainetust seal tekkida ei või. Kui muul oleks ehitatud nimetatud riffile, siis oleks muul sihitud olnud lõuna poole ja oleks seega basseini saanud kaitsta ainult ida poolt. Ühes sellega oleks sadama basseini ise väiksemaks jäänud, ja süvendustööd oleksid palju suuremaks läinud selle tõttu, et neid oleks tarvis olnud madalamas vees läbi viia. Süvendaja vigastus oli tingitud mitte sugugi liiga rasketest põhjaoludest, vaid süvendaja vanadusest — see oli umbes 50 aastat vana — ja võib tekkida iga töö juures. See juhtub alati ka niisuguse pehme põhja juures, nagu Narva-Jõesuu. Seega on ka süvendaja remondikulud mitte 2 miljonit senti, vaid ainult paar tuhat krooni.

Ei ole vist liigne tähendada, et „Rahva Sõna” 23. novembri l. a. numbris nimeatakse Vergi sadamat eeskujulikuks varjusadamaks.

Läheme edasi Hiiumaa sadamate juurde. Siin peab kõigepealt tähendama, et seal tehakse tööd vastavalt 25. mail 1928 Riigikogu poolt vastu võetud rannasadamate arendamise seadusele. Hiiu-Suursadam ei ole kaubasadam, vaid talve- ja varjusadam, ning seepärast on seal kordaseadmise tööd ainult niivõrt läbi viidud, et olevat riigi varandust — sadamasildu ja hooneid —

hävitamise eest kaitsta, nii kuidas seaduses ette nähtud. Sõru sadamasild on täiesti korras. Ehituse ajal vigastati küll mõned vaiad jää tõttu, kuid need parandati kohe. Veetoolu kiirus selles väinas ulatub kuni 4 meremiilini, nii et jääkäik on seal haruldaselt intensiivne. Kärkla sadam on erasadam ja seepärast ka omalajal rannasadamate arendamise kavast välja jäetud. Kärkla sadamaseaduse takistavaid vealuseid kive on lõhutatud. Järelevalve kohta võib öelda, et kõigi suuremate ehituseobjektide juures on kohapeal kas tehnik või künnik, kuna peale selle on nende järelevalve pandud veel vastutavale ehituseinsenerile, kelle alaline kohalviibimine, arusaadav, tarvilik ei ole.

Mis puutub sadamate varustamise reisisjate ooteruumide ja aitadega, siis on veeteede valitsus sel alal viimasel ajal palju teinud. Kaubaaidad on ehitatud Triigis, Sõrus, Heltermaal, Loksal, kuna reisisjate jaoks on ooteruumid Virtsus: üks — riigi poolt, teine Balti päästeseltsi oma. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Triigis on ruumid selleks renditud, kuid neid palju ei tarvitata. Ka Kuivastes oli oote- ja ööbimisruum, kuid et Saare maavalitsus koormas nende pidajat suurte maksudega, loobus viimane sellest tänavu kevadel, ja et maavalitsus ei suutnud ka lähedalolevast hobusepostijaamast selleks ruume lubada, jääb küsimus seniks lahtiseks, kui tarvili- kuld krediitid hoone püstitamiseks avanevad või küsimust mõne eraisikuga kokkuleppe teel ei suudeta lahendada.

Kui arupärimises muu seas tähendatakse ka, et Riigikontrolli poolt on Eesti Vabariigi 1927./1928. a. eelarve täitmise aruande juures tähelepanu pööratud mereasjanduse peavalitsuse kõrvalekaldumisele seaduse nõuetest materjalide muretsemisel ja tööde väljaandmisel, siis need puudused käsitavad seisukorda, mis oli kaks aastat tagasi. Praegusel ajal ei ole see etteheide enam maksev.

Arupärimise põhjenduseks on veel toodud halba ühendust Hiiumaaga ja et mõnel pool ei peetavat kinni sõiduplaanist. Selle kohta on minul järgmist teatada: Rohuküla—Haapsalu—Heltermaa vahel peavad korrapäralist ühendust kaks laeva vaheldamisi igapäev: riigi laev „Endla” ja Kärkla kalevivabriku laev „Hiiumaa”. Aurik „Endla” saabub Heltermaale laupäeva ööl vastu pühapäeva, kus seisab esmaspäeva hommikuni. Pühapäev on laeva meeskonnal puhkepäevaks, kuna viimast mõne teise nädalapäevaga asendada ei saa tuurreiside pärast. Esmaspäeva hommikul läheb riigi laev „Endla” tuurreisile Heltermaalt Haapsallu, andes laeva meeskonnale võimalust end toiduainetega varustada, kuna seda teistel päevadel raudtee otse-

ühenduse tõttu Rohuküla sadama kaudu ei ole võimalik teostada.

Mis puutub sellesse, et eralaev „Hiiumaa” ka samal päeval, s. o. esmaspäeval, Heltermaalt Haapsallu läheb, siis on veeteede valitsus kõik teinud, et tähendatud laeva sõiduplaan muudetakse teiseks päevaks, sest a/l. „Hiiumaal”, mis ühendust peab ainult Heltermaa—Haapsalu vahel, oleks kergem seda teostada, kui riigi laeval, mis ühendust peab veel Saaremaa põhjaranniku sadamate Triigi ja Taalikuuga ja seotud raudtee-veeteede otseühendusega. Kärda kalevivabriku poolt ei ole sellele reageeritud ja arvatavasti arusaadaval põhjusel, sest esmaspäeval on Heltermaal reisijaid võrdlemisi rohkem sõitmas kui teistel päevadel, ja seega ka see päev tulutoovam. Kuid praegu on andmeid, et tahetakse üldse Heltermaa—Haapsalu liin eralaevadele kinni panna, nii et ühendust pidama jääksid ainult veeteede valitsuse poolt määratud laevad. Et ühendus saartega korralik olnud, näitab see, et läinud talvel Lääne maavalitsus avaldas veeteede valitsusele tänu korraliku ühenduse pidamise eest ja otseühenduse loomisega raudtee, laevaliini ja omnibuste vahel on ajaraiskamine reisijatele tehtud minimaalseks. Praegumaksva sõiduplaani juures on Hiiumaa elanikul võimalik laupäeva hommikul kell 2 Heltermaalt välja sõites olla kell 9 hom. Tallinnas, ja õhtuse Haapsalu rongiga uuesti kell 11 õhtul Heltermaale tagasi jõuda.

Ei vasta tõele, et Balti päästeselts oleks riigilt suuremaid summasid saanud toetuseks laevaliinide ülalpidamiseks.

Viru liinil on alati täpselt sõiduplaanist kinni peetud, välja arvatud üks juht oktoobrikuus, mil laev suure tormi pärast oli sunnitud Tallinna sadamas seisma, — ja sel päeval ka ükski laev sadamast välja ei sõitnud.

Peale selle on arupärimise põhjendaja ette toonud üksikuid maanteede sildu, mis sisse vajumas, vajunud ja õnnetusi põhjustanud; lubatagu siis nende juures lähemalt peatuda.

Ehitatava Atla-Mahtra silla juurde oli jõe süvendusetööde juhataja tööde kergemaks läbiviimiseks ajutise paisu ehitatud, mida tema aga ei olnud õigustatud tegema maavalitsuse nõusolekuta — Maanteede seaduse § 40; ettevõtja kasutas silda kaks korda paisu ehitamiseks ja toimis sealjuures nõnda ettevaatamata, et avaus jäi kinni jääminekul 1929. aastal, ujutades üle isegi maantee. Selle tõttu uuristati silla sambalune veest ära, ja tekkis vajumine. Tekkinud kahju katteks on kohtu poolt arest pandud Harju maavalitsuse kasuks jõe süvendusetööde ettevõtja rahasummadele, mis tal saada Põllutööministeeriumilt.

Jädivere sillal omnibusega juhtunud õnnetuse kohta on kaks asjatundjate komisjoni kohal käinud ja aktid kokku seadnud, ning sealt on näha, et silla seisukord selle õnnetuse põhjuseks ei olnud, vaid see oli välja kutsutud teistest asjaoludest, ja siin oli tegemist lihtsa õnnetujuhtumisega. Liinipidaja nõudmine selles asjas maavalitsuse vastu on kohtu poolt tagajärjeta jäetud.

Ranna-Pungerjas on vana puusild kastidel ja halvast seisukorras, mis maavalitsusele ja ministeeriumile teada. Igasugused hoiatusetahvlid on silla juures üles seatud, ja sild on praegu erilise järelevalve all. Seal puudub omnibuste liikumine. Silla ümberehitamise tööd võetakse ette 1930. ja 31. a. Varem seda teha ei olnud võimalik, sest puudus raha. Töö läheb maksma 6 miljonit senti. Varem tulid teised sillad korda seada seal, kus liikumine palju suurem.

Sindi silla konsoolitsas oli tõesti väike lõhe, mis raudbetoon gerbertkonsool talade juures harilik nähtus. Midagi kardetavat selles ei ole. Mitte sild ei ole lookas, vaid osa garniisi ei ole vesiloos, missugune nähtus on esile kutsutud betooni vormist, kuid sel ei ole mingisugust staatilist tähendust.

Tori jõesuu sillale ei ole kaitseseinu üldse ette nähtud veevoolu kaitseks. Kõik ebatäpsused, mis ehitamise kestel aset leidnud, on ehitamisel ka parandatud. Sild on proovitud ja sõitmiseks avatud.

Mis puutub Kõnnu meest, siis on temaga õnnetus tekkinud sellest, et ta tarvitanud oma kraami veoks rasket veoautot, missugusele kandejõule vastavalt ei ole meil kõrvalistel teedel ükski praegune puusild ehitatud.

Tuudi silla kordaseadmist ei ole kunagi takistanud krediidipuudus. Kui 1929. a. kevadel pärast külma talve märgati selle üle 100-aastase kaarsilla keskmises kaares pragusid ja vajumisi, võeti kohe tarvilikud kaitseabinõud tarvitusele, ja uue silla ehitamise küsimus võeti päevakorda. Suve jooksul tehtud mõõtmiste, vaatluste ja uurimiste järgi võidi sügisetulekul silla juures parandusetöid ette võtta, mis ka kordaläinult detsembrikuu alguseks lõpetati, millal sild prooviti ja takistamata rasketele koormatele sõiduks avati.

Üle riigi on umbes 20 tuhat puusilda, mis ka enne ilmasõda või ilmasõja ajal ehitatud vähema liikumise ja vähemate koormatuste tarbeks. Sellega on nende sildade iga keskmiselt 15—18 aastat. Arvutades meie oludes puusilla iga 15—25 aastat, tulevad järelikult need 20 tuhat silda ligemate aastate jooksul ilmingimata ümberehitamisele.

Näiteks on ühe aasta, läinud 1929. a. jooksul nende vähemate sildade ümber-

ehitamiseks kulutatud ainuüksi umbes 500.000 kr.

Kõik need sillad olid varem naturaalkohuslaste korras hoida, ja loomulikult ühe aastaga ei saa siin riik suuremaid summasid välja panna, kui seda tehtud.

Kokkuvõttes võib tähendada, et arupärijad on väärnähtuste ettetoomise sildade ehitamiste alal liialdanud, etteheited praeguse valitsuse vastu põhjendamata, seejuures käsitades arupärimises mitu aastat tagasi püstitatud ehitusi, ning isegi on küsimises toodud etteheiteid nende ehituste kohta, mida üldse riigi poolt korraldatud ei ole. Kui sildade ehitamiste alal on mõnes kohas väärnähtusi ilmsiks tulnud, siis on see seletatav seega, et meie ametiasutused veel kuigi vanad ei ole ja ei ole suutnud seni täielikult välja kujuneda nii organisatsiooni kui ka isikute koosseisu poolest. Sellel alal loodab Vabariigi Valitsus seisukorda parandada. Praegu on ehituste kohta veeteede valitsuse alal kindlad juhtnöörid antud ja ühtlasi välja töötatud maanteede sildade ehitamiste ja korrashoiu kohta vastavad määrused, mis lähemal ajal ilmuvad Riigi Teatajas.

M. Mihkelson (stp): Kuna käesolevale arupärimisele vastates praegusse valitsusse kuuluv Teedeminister on märkinud selle, et sildade ehitamise, ja eriti Rohuküla silla ehitamise, juures on ette tulnud rida väärnähtusi, milliste kirjeldus üldjoontes läheb kokku andmetega, mis esitati meie poolt arupärimise põhjendamisel; kuna pealegi härra Teedeminister ütles, et seniajani on sildade ehitamise ja korrashoiu ala meil halvasti korraldatud ja lubas omalt poolt valitsuse nimel võtta tarvitusele kõik abinõud selleks, et seda ala lähemal ajal korraldada tarvilikul määral, kusjuures meie teada on juba praegugi mõningaid samme astutud; kuna pealegi asjale antud seaduslik käik ja selle tulemusena, nagu ette kandis härra Teedeminister, on isegi vallandatud vastavad ametnikud, kelle hooletuse või süü läbi, muidugi härra Teedeministri arvates, on sündinud need kõrvalekaldumised maksvastest seadustest ja määrustest; põhjenedes sellele, et eelarve arutamisel Riigikogus võimalus avaneb küsimust veel puudutada vähemas või laiemas ulatuses, ning tuges ka asjaolule, et kuigi meil mitmes üksikasjas arvamised lahku lähevad Teedeministri arvamistest, ei ole need niivõrt lahkuminevad, et võiksid pilti üldiselt väga muuta, — on mul au arupärijate nimel teatada, et meie oleme vastusega käesolevale arupärimisele rahuldatud.

Juhataja: Rkl. Mihkelson teatab arupärijate nimel, et arupärijad on vastusega rahuldatud.

7. Spitsbergeni kohta käiva lepinguga ühinemise seadus — I lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja A. Anderson: Austatud Riigikogu liikmed! Spitsbergeni saarte küsimus on ligi poolteist aastasada olnud rahvusvaheliste läbirääkimiste ainek. 1920. aastal on lõpuks maailma suuremate riikide vahel, kes küsimusest huvitatud olid, niikaugemale jõutud, et 1920. a. Pariisis kokku lepitud, ja nende saarte edaspidise olu küsimuse kohta rahvusvaheline konventsioon alla kirjutatud. Selle konventsiooniga on hiljem, peale 9 allakirjutanud riigi veel 20 riiki liitunud.

Meie ei ole otsekohe sellest küsimusest huvitatud, kuid võibolla tulevikus meie meresõitjail ja teistel inimestel tuleb selle saarega ühendusse sattuda, ja arvesse võttes seda, et konventsiooniga pannakse maksma enamsoodustuse põhimõte nende riikide kodanikkude kohta, kes konventsiooni tunnustanud, mida aga meie kodanikkudel ei oleks, kui meie seda konventsiooni ei kinnitaks, Vabariigi Valitsus ja väliskomisjon on konventsiooni läbi vaadates otsusele tulnud, et meie võime selle konventsiooniga ühineda. Neid asjaolusid arvesse võttes on mul au väliskomisjoni nimel teha ettepanek,

käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

8. Paide linna administratiiv-piirkonna laiendamise seadus — I lugemisel.

Omavalitsuse komisjoni aruandja J. Saar: Väga austatud Riigikogu liikmed! 1925. aastal otsustasid Järvamaa ja Paide linna volikogud need Paide kirikumaaad linna administratiiv-piirkonda võtta, mis asuvad saarekestena linna maade keskel, kuuluvad aga valdade administratiiv-piiridesse, samuti võtta linna administratiiv-piirkonda need maa-alad, mis antud Põl-lutöoministeeriumi poolt linna kasutada.

Nende otsuste põhjal oleks Paide linna administratiiv-piirkond laienenud 1803,45 tiinu võrra. Paide linna administratiiv-piirkonna praegune suurus on linnavalitsuse andmetel 460 tiinu. Seega oleksid Paide linna maa-alad suurenenud neljakordseks. Paide linnavalitsus põhjendas tol ajal oma administratiiv-piirkonna laiendamist, et linnal senine administratiiv-piirkond olevat väga kitsas, see ei andvat linnale mingisuguseid laienemise võimalusi.

Linna idapoolseks piiriks on Paide jõgi, mis asub linnamajade külje all. Põhja poolt piirab linna suur samblaraba, Prääma mõisa põllud ja heinamaad. Lõuna pool

on linna piiriks endise Mündi mõisa maad, kuhu linna läheduse tõttu tekkinud 1—2-vakamaaliste kruntidele nõndanimetatud Kirlevälja küla 24 majaga.

Need krundid on ostetud endise Mündi mõisa maast, ja elanikud on enamjagu käsitöölised. Õhtupoolne piir asub umbes 2—3 kilom. linna südamest kaugel, kõik ehituseks kõlblikud maatükid, endised Paide kiriku omad, nüüd riigi maad, ei kuulu praegusel ajal linna administratiivpiirkonda. Linnade ja alevite maaga varustamise ajutise määruse — RT 61/62 — 1920 — põhjal linnale rendileantud riigimaad on linna poolt elanikkudele kasutamiseks antud, — osale neist Pärnuväljal asuvaile endistele Paide kirikumaile, mis antud ehitusekruntideks, on suuremalt jaolt majad ehitatud. Seepärast tuleb ebaloomulikuks pidada seisukorda, et linna administratiivüksuse elanikud makse nende maade järgi teistele omavalitsustele peavad maksma.

Ülalnimetatud kavätsetavaks linnapiiride laiendamiseks avaldas nõusolekut ainult Kirna vallavolikogu. Mäo ja Väätsa vallavolikogud aga protestisid, esimene põhjendades oma protesti seega, et vallast läheks suurem maa-ala linna külge, ja vald kaotaks seega maksudena suurema summa, kuna Väätsa vallavolikogu leidis, et vald oma elanikkude arvu poolest on niikuinii väike, tagajärg oleks, et vald muutuks elu-juetuks.

Silmas pidades kõiki neid kohalikkude omavalitsuste lahkumisevaid seisukohti, saatis siseministerium terve asjatoimetuse linnavolikogule tagasi ümberotsustamiseks. Ja 1926. a. novembris ühines linnavolikogu siseministeriumi seisukohaga ja otsustas linna piiridesse võtta maa-ala, mille suurus oleks 898,39 tiinu. Selle tagajärjel jääksid välja teatud maaalad, seega ka nõndanimetatud Kirlevälja küla.

1928. a. esitas siseministerium vastava seaduseelnõu ühes tarvilikkude materjalidega Vabariigi Valitsusele. Vabariigi Valitsus saatis terve asjatoimetuse põllutöoministrile seisukohavõtmiseks. Põllutöominister pidas tarvilikuks siiski sellest veel välja jätta nõndanimetatud „Ohakametsa“, põhjusel, et metsa üleandmiseks linnale pole tarvidust. Selle tagajärjel väheneks Paide linna piiridesse viidava maa-ala suurus 451,946 ha-le. Käesolev seaduseelnõu on läbi vaadatud omavalitsuse ja üldkomisjonis. Komisjonid on tarvilikuks tunnustanud järgmised parandused valitsuse poolt esitatud eelnõule: 1) § 1. sissejuhatavas osas võeti „Vabariigi Valitsuse poolt kinnitava“ sõnade „maamõõtja J. Enkelberg'i poolt 1929. a. valmistatud“ asemele, sest pole tähtis, kes plaanid valmistab ja millal need valmista-

tud, vaid tähtis on lõplik plaan, mille kinnitab § 3. järgi Vabariigi Valitsus. 2) § 2. teist lõiget täiendati pärast sõna „maatagavarasse“ sõnadega „välja arvatud kolm Pärnuvälja küla Mardi nr. 1, Jaagu nr. 2 ja Jaani nr. 3 talud, nende olemasolevates piirides“, seepärast, et need kolm riigi renditalu on praegusel ajal täiesti elujõulised põllumajanduslikud üksused, ja harilikuks nähtuseks on, kui riigi renditalud satuvad linna võimu alla, et püütakse renti kõrgendada ja neid maid linna elanikkudele vakamaadena tükeldada. Et seda takistada pidas omavalitsuse komisjon tarvilikuks eraldada need kolm talu Linnade ja alevite maaga varustamise seaduse alt. Sellega ühines ka üldkomisjon.

Kõike seda arvesse võttes teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse läbi vastu I lugemisel.

9. Posti, telegraafi, telefoni ja raadio seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja J. Klement: Käesolev seaduseelnõu asendab terve rea veneaegseid seadusi posti, telegraafi, telefoni alal ja Raadio seaduse, mis Riigikogu poolt vastu võetud 1926. aastal. Selle seaduseelnõu on üldkomisjon läbi vaadanud, teinud terve rea parandusi, mille kohta Riigikogu liikmed leiavad seletusi eelnõu juurde lisatud seletuskirjas, mis pärast ma nende paranduste juures ei peatu.

Teen ainult mõne märkuse asjaolude kohta, mis komisjonis kõne all olid ja meie posti kohta teatud ülevaate annavad. Üldkomisjon kaaludes meie postikorraldust jõudis üksmeelsele veendumusele, et meie postiühendus on võrdlemisi hea, rahuloldav on ka telefoni ja telegraafi ühendus. Kui vaatame meie postisaadetiste arvu, siis leiame, et meil umbes 62 saadetist tuleb igale kodanikule. See arv on väga palju kordi suurem, kui endisel Vene ajal. Ta võrdub umbes Soome, Läti postisaadetistele. Muidugi oleme postisaadetiste arvu suhtes Lääne-Euroopa riikidest taha jäänud. Nii tuleb Shveitsis üle 400 postisaadetise aastast ühele kodanikule, Prantsusmaal 200 ümber, samuti on see arv suur Saksamaal.

Kui võrdleme postisaadetiste arvu viimase aja kestel, siis näeme, et see tõuseb aasta-aastalt.

Postisaadetiste arvu peetakse üheks rahva kultuurilise arengu näitajaks, ja siin võime öelda, kui seda ka enda kohta maksvaks peame, et meie siin väga tahajäänud maade hulka ei kuulu, vaid et meie posti-

saadetiste arv on võrdlemisi suur, kuigi see Lääne-Euroopast taha jääb.

Kui võrdleme meie praegust postisaadetiste arvu kodanikule ennesõjaaegse postisaadetiste arvuga mujal riikes, siis näeme, et praegune meie postisaadetiste arv on suurem kui enne sõda oli Ameerikas.

Posti alal vajab märkimist asjaolu — sellejuures kõneldakse pikemalt vast eelarve puhul — et meie post üks tulutoovamaist ettevõttest vabariigis on. Meie posti ülejääk läinud aastal oli 876.000 krooni, protsentides oli puhaskasu 33%. Ka telegraaf ja telefon annavad umbes 20% puhaskasu, kui me siia hulka ei arva amortisatsiooni kulusid. Kui viimased maha arvame, siis langeb tuluprotsent muidugi tunduvalt.

Selle seaduse juures pikemaid sisulisi vaidlusi üldkomisjonis tekitas raadio ala. Nimelt toonitati, et raadio ei ole meil neid lootusi täitnud, mida siis saada loodeti, kui Raadio seadus vastu võeti. Meie raadio saatejaama kohta, mis praegu kontsessiooni alusel o/ü. „Raadio ringhäälingu” käes, võib etteheitvaid märkusi teha, mida ka üldkomisjonis täiesti õigustatult tehti. Kuid raadio on üldse arenemisajajärgus, ja meie ei saagi nõuda, et see meil oleks sama eeskujulik, nagu teistes riikides. Kui üldkomisjon konstateerib, et raadio neid lootusi täitnud ei ole, mis temale pandi, siis seega ei ole veel öeldud, et raadio arendamist ei tuleks jätkata. Peame hoolt kandma selle eest, et raadio ringhääling edukamalt areneks, kui seni.

Üksikuid küsimusi käesoleva seaduse puhul võivad Riigikogu liikmed esitada II lugemisel. Ma ei hakka pikemalt seaduseelnõu üksikasjade juures peatuma, loodan et Riigikogu liikmed üksikute paragrahvide kohta vastava selgituse leiavad Vabariigi Valitsuse ja komisjoni seletuskirjadest. Üldkomisjoni aruandjana olen püüdnud võimalikult täpse seletuse anda seletuskirjas iga paragrahvi kohta, mida komisjon muutis ja täiendas.

Üldkomisjoni nimel panen ette, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel.

10. Töölise vanemate seadus — I lugemisel.

Sotsiaalkomisjoni aruandja P. Järve: Käesolev töölisevanemate seadus on esitatud Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt. Vabariigi Valitsus on asunud selle seaduseelnõu kohta, sel kujul, nagu see esitatud, eitavale seisukohale järgmistel motiividel. Valitsus ei

saa olla nõus, et töölisevanemate instituuti tahetakse korraldada säärasel sundlikul teel, nagu seda käesolev seaduseelnõu ette näeb. Töölisevanemate instituut on meil seni töötanud ja töötab ka praegu 1919. a. Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud põhikirja alusel mittesundliku instituudina, ja see mittesundlikuse põhimõtte peaks ka edaspidi maksma jääma.

Edasi leiab valitsus, et ei saa olla nõus selle seaduseelnõuga selles mõttes, et selle seaduse ulatus ettevõtete suhtes on väga lai, nagu see § 2. loetletud, kus selle seaduse alla kuuluksid ka mere-, siseveeteede ja raudtee ettevõtted, mis soovitav ei oleks. Peale selle valitsus leiab, et töölisevanemate funktsioonid on eelnõu järgi liiga laialised ja tungivad ettevõtete administratsiooni võimu piiridesse. Samuti on töölisevanemate instituut seatud liiga tugeva seadusekaitse alla ja paneb töölisevanemaid eesõigustatud seisukorda ka sel puhul, kui töölisevanema ja tööandja vahelised suhted pole tingitud töölisevanemate funktsioonide täitmisest.

Edasi leiab Vabariigi Valitsus, et karistusemäärused, mis seaduseelnõu ette näeb, on liiga kõrged selleks puhuks, kui seda seadust ei peaks suudetama täpselt täita.

Sotsiaalkomisjon leidis need valitsuse poolt ettetoodud mõtted põhjendatud olema ja otsustas oma enamuse seaduseelnõu esitada Riigikogule tagasilükkamiseks. Sotsiaalkomisjoni nimel teen ettepaneku,

seaduseelnõu tagasi lükata.

L. J o h a n s o n (stp) : Austatud Riigikogu liikmed! Sotsiaalkomisjoni aruandja on need põhjendused ette kandnud, mis pärast Vabariigi Valitsus olevat võtnud töölisevanemate seaduse kohta eitava seisukoha. Aruandja nimetas 5 põhjust. Esimene, et töölisevanemate instituut on töötanud ja töötab ka edaspidi. Kahtlemata on see õige, et töölisevanemate kohta praegu mingisugune seadus on maksev. Vanasti olid maksivad Vene Tööstusliku töö seaduse vastavad paragrahvid. Eesti ajal muudeti neid ja asendati „põhjuskirjaga”. Kuid selle „põhjuskirja” andmisel ei teatud ette arvestada neid puudusi, mis nüüd meie tööstuseelul võinud tekkida. Pealegi pidi „põhjuskiri” olema ajutine. Töölisevanemate seadus sel kujul, nagu see praegu on meie Tööstusliku töö seaduses, on jäänud suurelt osalt paberile. Kui praegu astuda siia või sinna ettevõttesse, siis võib leida sagedasti seal vabrikuinspektori teadaande, et vastava seaduse järgi tulevad valida töölisevanemad, kuid need teadaanded või ettekirjutused jäetakse täiesti täitmata. See on ebaloomulik seisukord, mida ei tohi lubada. Tähendab, tööliste-

vanemate instituut on meil praegu suurelt osalt paberil. Ja esitatud seaduseelnõu ülesanne oligi ka tegelikus elus maksmata panna seda seadust ja igalpool tööstuslike ettevõtete ellu kutsuda töölistervanemate komitee, tööliste esindajaid lasta valida.

Teiseks põhjuseks nimetas aruandja, et mahutus olevat liiga laiaulatuslik ja ei olevat õiglane. Mis selle laiaulatuslikkuse all arvata, selle jätab Vabariigi Valitsus ütlemata. Mispärast see õiglane ei ole, seda ei ütle üks ega teine. Ulatus üle oleks võinud komisjonis kõnelda, ja valitsus oleks võinud siin parandustega esineda. Kolmandaks öeldakse, et funktsioonid olevat liiga laialised. Milles jällegi see laialikkus seisab, see jäetakse ütlemata. Neljandaks, liiga tugeva seaduse kaitse alla olevat aruandja ütluse järgi võetud töölistervanemad. Et töölistervanematele seaduslik kaitse tarvilik, seda on meile näidanud tegelik elu. Ka käesolevas seaduses on see kaitse ette nähtud, kuid see ei ole liialdatud, ka Vabariigi Valitsus ei ütle seda seaduse tagasilükkamise põhjendustes, ei ütle ka aruandja, et siin liialdatud oleks, ütleb ainult, et töölistervanemad on võetud tugeva kaitse alla.

Missugune see õige ja mõõdukas kaitse aruandja, sotsiaalkomisjoni enamuse ja Vabariigi Valitsuse arvates peaks olema, see jäetakse targu ütlemata. Kõneldakse, et töölistervanemaid asetatavat eesõigustatud seisukorda. Mida aga mõeldakse eesõigustatud seisukorra all, seda ei öelda.

Järgmine põhjendus on, et karistusemäärad olevat liiga kõrged. Karistusemäärad on võetud, vastavalt Kriminaalseadustikule, ja seepärast ei saa sellest juttu olla, et need on liiga kõrged.

Nii siis ei ole valitsus ega sotsiaalkomisjoni enamuse ühtki tõsist põhjendust ette toonud selle seaduseelnõu tagasilükkamiseks. Kui meie vaatame praeguse valitsuse nägu, ta ilmet ja ta kavatsusi töökaitse ja sotsiaalkindlustuse alal, siis avanevad ka meile tõsised põhjused ja need tõsised põhjused on tingitud kõigepealt sellest upsakusest, mis omane valitsevatele ringkondadele, neile kihtidele, kes ennast majanduslikult üles upitanud ja kes oma majanduslikku võimu kasutades end teatud ajaks suutnud poliitiliselt maksmata panna. Selle kildkonna keskel valitseb upsakus ja tähelepanematus meie rahva vastu, eeskätt tööliklassi tarviduste vastu. Sellele lisaks tuleb mõne erakonna viha tööliklassi vastu, selle erakonna viha, mis eriti silma paistnud varemalt, kui ka Riigivanema oma avaldustest, aga mida kõige rohkem avaldanud see rühm, kuhu see isik, kes praegu valitsust juhib, kuulub. Seda on kõige selgemini avaldanud III Riigikogus tolle rühma kõneleja, tolleaegne rkl. Veiler,

kes tervet seda asja põhjendas vihaga. Tema stenogramme võivad kõik jälgida, need on olemas, on trükitud. See liiga kõrgelt hinnatud enesetunne on öieti selle põhjuseks, mispärast tarvilikuks ei peeta isegi niisuguseid hädavajalikke seadusi vastu võtta, veel enam, mispärast tarvilikuks ei peeta eelnõu tagasilükkamise põhjendamist. Ollakse võimujoovastuses ja selles katsutakse maha suruda kõik tööliklassi nõudmised ja tagasi lükata kõik tööliklassi elu korraldamiseks tarvilikud seadused. Kui meie poliitilises elus oleks vähegi poliitilist ausust, siis IV Riigikogul ei oleks tarvis töölistervanemate seadust arutada. Kuid kuna teatud erakonnal on see ausus puudunud III Riigikogu päevil, siis seepärast on jäänud ka III Riigikogus see seadus vastu võtmata.

Milles seisab poliitilise aususe puudus? Töölistervanemate seadus võeti eelmise valitsuse loomise ajal töökavasse. See on seaduseelnõu, mis riigile ei too mingisuguseid erikulusid. See on seaduseelnõu, mille kohta kõik tolleaegsest valitsusest osavõtnud rühmitused kokku leppisid. Oleks loomulik olnud, kui seda kokkulepet oleks täidetud. Kui see seaduseelnõu esitati tolleaegsele valitsusele, siis tehti... (K. P ä t s, põl: Missugusele valitsusele?) Rei valitsusele. (K. P ä t s, põl: No siis seal oli see puudus.) Ma nimetan seda seepärast, et IV Riigikogul ei tuleks seda arutada, kui meie rühmadel oleks küllalt poliitilist ausust, ja poliitiline ausus on seepärast tarvilik, et kokkulepet pidada. (K. P ä t s, põl: Ärge tehke lepinguid, kui kokkulepet ei pea.) Härra Päts, Teie olete kümnend, võibolla sajad korrad näinud, kuidas nimelt kokkuleppeid nende inimeste poolt ei peeta. Käesoleval silmapilgul olete ka lepingus nendega. (K. P ä t s, põl: Nad peavad oma lubadusi.) Peavad? On nad Teile viljatollid andnud? (K. P ä t s, põl: See tuleb veel.) Tuleb? Võibolla, et nad seda annavad. Aga et nad kokkulepet ka teiega peaksid, seda te mõtlete vaevalt tõendamata ja kaitsmata tulla. Seda on ka näha Teie pilgus, mis neile heitsite, kokkulepet nad ei pea. Samuti nagu varemadel aegadel, nii ka nüüd eelmise valitsuse ajal see seadus jäeti vastu võtmata just seepärast, et kokkulepet rikuti ja ausasti oma lubadusi täita ei tahetud. Mõnede moraali järgi arvatakse, et politikas kõik lubatav on, ja sellepärast leiavad nad, et sellega ei ole midagi halba korda saadetud, kui mõni rühmitus, kes oleks pidanud kokkulepet pidama, seda teinud ei ole. Teine rühmitus, kes oleks pidanud samuti kokkuleppest kinni pidama, on asunikude koondukus. Nad ei ole kokkulepet küllalt ausasti täitnud ja ei ole omalt poolt teinud, mis võimalik, et see seadus oleks vastu võetud III Riigikogu poolt.

III Riigikogu lõpetati äkitselt töötakistustega... (J. F u k s, as: Ta suri loomulikku surma ju!) Istungjärg lõpetati varem, kui oli ette nähtud. Oleksid pidanud need erakonnad ja rühmitused, kes omal ajal tunnustanud selle seaduse tarvilikuks, selle IV Riigikogus katsuma läbi viia. Mida meie aga nüüd näeme? Niihästi asunikud kui ka tööerakond on selle seaduse vastu, ja just tööerakondlik Riigivanem, kes praegu valitsuse eesotsas, on võtnud selle seaduse vastu eitava seisukoha. Kui juba niisuguseid seadusi vastu ei võeta, mis täiesti loomulikud, mis ei too mingisuguseid uusi kulusid ei riigile ega tööstuseettevõtetele, mis oleksid õieti loomuliku seisukorra jaluleseadmine, kui niisuguseid seadusi vastu ei võeta, siis peab vaen ja viha tööliste vastu liiga suur olema. Ja kahtlemata, kui sel teel edasi minnakse, siis toob see meie riigielule edaspidi väga suuri raskusi. Tööliste vanemate seadus on maksmas, võib öelda, kõikides kultuurriikides, ainult meil, Eestis, on ta vari. Eesti riik on jäänud ka muus suhtes, näiteks töökaitse ja sotsiaalkindlustuse suhtes teistest riikidest väga kaugele maha. Ta on virilamaid riike. (J. F u k s, as: Ka majanduslikult on ta maha jäänud.) Majanduslikult on tal raskusi seepärast, et ta majandusepolitikat on halvasti juhitud, riigi rahatagavarad on ebaproduktiivselt ära kasutatud, raha on juhitud nende ringkondade kätte, kes selle riigi piiridest välja juhivad. Riigi rahatagavara ja riigikassa summad on nad välja viinud Eesti piiridest, seepärast on rahva ostujõud väikeseks jäänud, ja rahatagavarad kokku kuivanud.

Kuigi teie nüüd läbi viisite isegi selle lühikese aja jooksul selle, et miljardid peame maksma ainuüksi tikustrustile, isegi sellele äratundmisele olete teiegi jõudnud, aga noh, see on nagu hani selga vesi. Töölisteklass on neid kihte Eestis, kellele ei ole seni midagi osaks tahetud lasta saada peale surve ja rõhumise. Selle kaheteistkümnepäevase aasta jooksul on ta seisukorda rohkem ja rohkem püütud alla suruda, ja selle seisukorra tasapind on langenud niivõrt madalale, et näeme, et seda ei saagi enam rohkem alla suruda. Aga teie ei näi sellest aru saama, et siin on tarvis reforme, siin on tarvis uuendusi, siin on tarvis maksma panna korraldused, mis kaitset annaksid, sellele kihile oleks tarvis niisuguseid korraldusi, mis võimaldaksid temale, kui nõrgemale poolele tööstuseettevõtetes kaitset. Seda enesekaitset ei pea teie tarvilikuks ja ei saa aru isegi sellest hüüdsõnast, mis mujal käima pandud, nimelt sotsiaalse rahu kindlustamise jaluleseadmisest töösturi ja tööliste vahel. Tööliste vanemate seadus kuulub nende seaduste hulka, mida põhjendatud just seega, et töösturi ja tööliste vahel sotsiaalset rahu jalule seada.

Sellest seisukohast välja minnes on isegi töösturite keskel, isegi tagurlikkude riigimeeste keskel, monarhide keskel küllalt silmapaistvaid inimesi olnud, kes sellele instituudile tähelepanu juhtinud. Nii näiteks 1892. aastal Saksa keiser juba juhtis tähelepanu käsukirjaga vabrikute komitee tähtsusele, ja veel varem 1849. aastal oli Frankfurdi parlamendis arutamisel tööliste vanemate komitee ja tööliste esinduse sunduslikuks tegemise küsimus. Inglismaal asuti sellele teele läinud aastasaja 60. aastatel. Sellest on aastakümneid, rohkem kui pool aastasada läinud, kui see seadus maksma pandi, ja nüüd meil Eestis ei taheta neid põhimõtteid tunnustada. Ja isegi Poolamaal, kust oma riigitarviku toonud meie praegune Riigivanem, ja kelle retseptide ja muustrite järgi püütakse Eesti riiki valitseda, isegi Poolamaal on tööliste vanemad igalpool ettevõtetes ja vabrikutes, kõigile sellele korrale vaatamata, mis seal praegu valitsemas. Ja ka Itaalias on seisukord palju parem kui Eestis.

Eestis on lammutatud üks kivi teise järele töökaitse ehitusest ja siin ei taheta kõige algelisemaidki töölisteklassi õigusi tunnustada. Kuhu see politika teid viib, seda teie ise ükskord näete, sest kes tuult külvab, see tormi lõikab. Muidugi teie tahate seda lõikust, seda kibedat vilja seega ära hoida, et teie asute rahva õiguste piiramisele, põhiseaduse muutmisele ja kõiksuguste drakooniliste abinõude tarvitamisele. Võiks öelda, muu seas asutakse rumalate kodukordade väljatöötamisele mõnelt poolt. Aga see ei päästa teid, rahvas paneb enese lõpuks maksma. Ja kui teie ka täna tagasi lükkate selle seaduse, tööliste vanemate seaduse, siis ükskord see ikka maksma pannakse. Ja Eesti töölisteklass jõuab ennast rohkem ja rohkem kindlustada, saab töökaitse seaduse ja säärased teised seadused, mis annavad kindla aluse tööliste seadusele, mis annavad neile õiguse ja mis annavad neile ka kaitse. Kui nüüd arvab valitsus, ja kui arvab valitsuse seljataga seisev enamus, et selle seaduse tagasilükkamine oleks nagu mingisugune suur teene kodanliku korra kindlustamiseks ja suur teene töösturitele, mis eriti töösturite huvides seisab, siis see on eksiarmamine ja selle põhjused on, et meie valitsus ei näe ega tunne, mis tarvis teha.

A. S i r r o (stp) : Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Ei saa kuidagi pooldada valitsuse seisukohta käesoleva seadusele nõu tagasilükkamisel. Võttes arvesse seda, et ma isiklikult olen töötanud pea 30 a. vabrikutes, tunnen tööliste elu ja olu põhjalikult, pean ütleva, et minu äranägemise järgi töölised Eestis praegusel ajal on töökaitse seaduste mõttes halvemas seisukorras, kui ma üldse oma töö-tegevuse

kestuse ajal olen tähele pannud. Sääraseid olukordi ei ole ma kunagi läbi elanud, milliseid töölistel tulnud läbi elada viimase 10 aasta jooksul.

Et minna edasi, siis lubatagu mul natuke kõrvale kalduda ja kujutada nii mõndagi pilti ja momenti, mis Eesti töölistel viimase aja jooksul tulnud läbi elada. Võtame näiteks olukorra Inglis-Balti tehastes 1922. aastal. Tol ajal pidid töölisel töötama kuude viisi, aga ei saanud korralikult oma töötasu. Paistis nii, et töölisel täiesti olid antud ettevõtte võimu alla, kuna viimane teeb ja talitab, nagu heaks arwab. Demokraatlikus riigis ei ole see mõeldav ega lubatav, vaid demokraatlikus riigis peavad igal kodanikul ühesugused õigused olema, ja selle põhjal peavad ka töölisel olema kaitstud seadustega, nagu ettevõtjadki. Kui selles ettevõttes niisugune raske seisukord tekkis, siis oli hädavajalik, et seal pidid olema töölistevanemad, kes isegi loomulikust seisukorrast välja minnes väga kasulikud olid selleks, et ei saaks tekkida kokkupõrkeid, nagu ennevanasti oli, kus töölisel sel puhul, kui silmapilk tekkis, kus nad juhita või teadmatuses olid, igasuguseid halbtusi tegid, mindi kõiksuguste sisseseadete rikkumistele ja hävitamisele, mille tagajärg oli, et tekkis suur majanduslik kahi.

Sellest ajast, kui töölistevanemad valitud, enam sääraseid nähtusi sel määral ei ole ja need jäävad ikka vähemaks ja vähemaks ja viimasel ajal neid peaaegu sugugi ilmsiks ei tule. See näitab, et on tarvilik instituut, kes säärestel momentidel ette-tulnud konflikte aitab lahendada.

Pärast seda, kui selgus, et tehasel kindlustamatu seisukorra tagajärjel mingisuguseid töötamise väljavaateid ei ole, tuli nõudale viisi istuda tehases töötada, ja töölistevanemad olid jällegi need, kes pidid kõik sammud astuma selleks, et otsida teid, et töölisel võiksid kuidagi oma töö tasu kätte saada.

On ju loomulik, et kus inimesed sadade ja tuhandete viisi koos töötavad, et siis ei saa nad minna koos ja nõuda midagi ühiselt, on loomulik, et nad peavad valima endi keskelt ühe või rohkem esindajaid, kes neid küsimusi lahendaksid.

1926. a. tuli Vene-Balti tehaste töölistel töötada üle poole aasta niisuguses seisukorras, kus ei makstud palka korralikult, vaid töölisel olid sunnitud igapäev saja marga järele tehase peakontoris ootama tundide viisi. Kujunes lõpuks niisugune seisukord, et kõigil töölistel oli kolme kuni nelja kuu palk saamata. Kes pidid aga need olema, kes tööliste eest pidid välja astuma? Loomulik, et tööliste poolt valitud töölistevanemad. Ma ei saa jätta üht väga tähtsat silmapilku meelde tuletamata. See oli oktoobrikuus, mul ei ole täpselt

meeles, kas 18. või hiljem, kus esitati töölistevanemate nõukogu poolt palve Vabariigi Valitsusele, et tehastele üks summa välja antaks. Nimelt pidi tehaste valitsus mingisuguse sõjakahju vahetasumma saama. Töölistevanemate nõukogu palus selle summa väljaandmist, et sellest maksta töölistele tasu nende palga arvel, niipalju kui seda oleks võimalik olnud sellest maksta. Rahaministeerium tegi korralduse, et raha välja antaks. See anti Eesti pangast välja; vastuvõtja oli tolle aegne tehaste peadirektor Ovtsharov. Töölisel lootsid, et saavad sellest summast palgad kätte. Aga lugu kujunes teistsuguseks.

See härra võttis selle raha välja ja ei andnud töölistele palgaks, vaid andis õhtul igale töölisel sada marka, ja see sada marka oli sellest rahast kujunenud, mis Kopli tramm oli pühapäeval ja esmaspäeval trammipiletite müügist kogunud. Igal hommikul tööle minnes kogusid töölisel vabrikuvärvasse selleks, et saada selgust, missugune on seisukord üldse, kas võib edasi töötada või mitte, ja siis selgus ühel hommikul, et raha on välja võetud, kuid töölistele palka ei ole makstud. Siis langesid tööliste käed kõrvale ja eriti just seepärast, et neid on lõpmata petetud, ning kujutage, austatud Riigikogu liikmed, ette, mis sündis siis. Sama härra direktor oli teatanud telefoniteel rahaministrile, et tema olevat eile maksnud sellest summast 900.000 töölistele, kuna aga töölisel olid saanud kogusummas ainult 40.000 senti ja sedagi mitte sellest rahast, vaid hoopis teistest rahadest. Nüüd olid töölisel viimse usu kaotanud, nad said aru, et siin ei ole mitte ainult töölistele näkku löödud, vaid on otse Eesti Vabariigi Valitsusele näkku löödud, maksvaid seadusi mitte tunnustades, ja seepärast töölisel ei hakanud enam tööle. Kui töölisel järgmisel hommikul vabrikusse läksid, leidsid nad, et sinna oli viidud hulk sõjariistus inimesi. Milleks seda oli tarvis? Nimelt levitati mingisuguseid kuulujutte, et töölisel tahtvat vabrikule halba teha. Niisugune provokatsioon on lubamatu, ja need sõjariistus isikud olid väga kõrgesti austatud kaitseliitlased, kes lubasid endale seda, et võtta sõjariistust kätte ja minna vabrikusse, sinna, kus tööliste üle otse irvitatakse ja Vabariigi Valitsust petetakse. Need, kes Eesti vabariiki ja ta põhiseadust kaitsma pidid, tulid kaitsma isiku huve, kes oli seadust rikkunud, kes Vabariigi Valitsust oli maha teinud ja petnud.

Ja ma peaksin veel ühe naljaka juhtumise nende valvekorra-meeste kohta kujutama. See oli järgmine. Ühele neist püssidega meestest, kes ukse valvel olid, oli antud käsk, et ta ei tohi võõraid isikuid sisse lasta. Aga samal ajal olid teatud vabrikuruumid renditud Nõukogude vaba-

riigile Venemaa vilja ja linade alla, ja seal olid kindlad isikud, kes olid nende teenistuses ja valvel. Ja üks neist oli käinud öösel elektrijaamas, ja see püssiga mees seisis ja vaatas, kuidas see mees elektrijaamas edasi-tagasi käis; see isik oleks võinud jaama kas või õhku lasta, sest see püssidega valve oli ei mitte-millegiks kujunenud. Lõpuks küsis see püssimees katlakütjalt, kes see mees oli. Katlakütja vastas, see oli kommunist, kes siin sees käis. (A. Mõttus, tões: Mis aastal see oli?) See oli 1925. a. oktoobrikuus.

Juhataja: Kõneleja, mulle näib, et Teie olete kõneainest kõrvale kaldunud.

A. Sirro (stp): Teie näete, et töölistel on tingimata vaja, et neil oma esindus oleks. Ja kui see esindus olemas, siis peasjalikult selleks, et ta peaks tööliste seisukorda sel puhul kaitsma, kui rikutud maks-vaid seadusi, eeskätt töökaitse seadusi. Aga siin öeldakse, neis samus Vabariigi Valitsuse motiivides, et ei ole soovitatav, et see sunduslik oleks, meil on praegu Ajutise Valitsuse poolt maksmapandud määrus töölistevanemate põhikirja näol, aga see ei ole sunduslik, ja siis luuakse vabrikutes niisugune olukord, et töölistel koha peal ei saa vanemaid valida.

Ma võin teile näite tuua, kus seda ei võimaldatud. Võtame näiteks Balti puuvillavabriku. Seal puuduvad kauemat aega töölistevanemad, ja selles vabrikus ei ole töölistel võimalusi mingisugust koosolekut kokku kutsuda. Vabrikuvallitsus ütleb, et ei ole selleks ruume, et võimaldada töölistele kokku tulla. Kuid kas võivad töölistel väljaspoolt selleks ruume saada? On ju teada, et ruume võib saada ainult üüri eest, milleks puudub töölistel raha.

Määruses on küll ette nähtud, et ettevõtte juhatus on kohustatud ruume andma selleks, et koosolekuid korraldada. Haigekassade volinikkude valimiste jaoks tahtsid Balti puuvillavabriku töölistes saada ruume, kuid vabrikujuhatus ütles, et see ei ole võimalik, ja seetõttu tuli koosolek pidada kuskil kõrvalises kohas Koplis.

On öeldud valitsuse motiivides, et töölistevanemad seatakse kaitse alla ja eesõigustatud seisukorda. Lugupeetud Riigikogu liikmed, lubage mul mõned andmed ette tuua, kas on see tarvilik või ei ole see tarvilik. Igal inimesel, samuti ka töölistevanematel peab olema kaitse. Oleme aga näinud, et töölistevanemad oma ülesandeid täites on langenud surve alla, ja see surve on asetanud töölistevanemad säärasesse seisukorda, et neil võimata olnud edasi töötada, vaid neil tuli kas kohalt lahkuda või võtta vastu mitu ja mitu korda halvemad tingimused kui neil varemalt olid.

Ma ei mäleta, umbes 3 aastat tagasi oli

Balti poolitööstuses „Dvigatel'is” töölistevanem, kes oli väga korrektne inimene, ja kellele ei saanud isegi vabrikujuhatus teha etteheiteid selles mõttes, et tema oleks oma otsekohestest ülesannetest kõrvale kaldunud. Ühel ilusal päeval kutsuti see töölistevanem kontori ja teatati talle, et embkumb, kas lahkub ta töölistevanema kohustest või vabrikust, kolmat teed ei ole. Arutades seda oma kaastöölistega leidsid viimased, et nemad ei julgeks tema kaitseks välja astuda, ning töölistevanemal tuli lahkuda kohalt. Seega jäi tööstus niisugusesse seisukorda, et iga tööline vabrikus töötades teadis, et kui ta peaks valitama töölistevanemaks, siis tema seisukord kujuneb samasuguseks, kui eelmiselgi töölistevanemal, ning ta ei suuda oma ülesandeid täita. Selle tööstuse töölistel kaotasid siis oma vanema.

Peale selle oli Trummi tikuvabrikus töölistevanem, kes töötas seal seni, kui tuli vabrikuvallitsusega kokkupõrge. Seal olid välja pandud teatud töötabelid, ja kui töötabelite tingimusi ei täidetud palgamaksimise näol, siis töölistevanem hakkas kategooriliselt nõudma, et väljapandud hindade järgi tuleb töötasu maksta. Ja kui ta veel nõudis mõningate sisemiste puuduste kõrvaldamist vabriku tehniliste sisseseadete juures ning tervishoiu-kaitse nõuete täitmist, siis mis tehti? Ta oli õppinud metallitööline — treial. Talle öeldi, et tänasest päevast treialitööd enam ei ole ja et talle võimaldatakse töötada kuskil vabriku taga hoovis palgipakkude etteandmise juures, kus ühegi teise töölisega enam kokku puutuda ei saa, ja pealegi ei teeni ta enam endist palka, vaid jääb teenima, — muidugi treialina lõpuarvet võttes, — hoovitöölise palgaga, mis ligi pool endisest sissetulekust vähem. Kujutage ette, niisugusesse seisukorda asetatakse inimene, kes ei ole kuritahtlikku tegevust avaldanud ega oma ülesannetest kõrvale kaldunud, vaid on nõudnud seaduse täitmist, nendesamade kohustuste täitmist, mis vabrikuvallitsus ise üles pannud. Loomulikult kui peaks tulevikus töölistevanem valitama, siis peab see isik, kes töölistevanemaks saab, arvestama seda, et kui tema tööliste kasusid otsekohe kaitsema hakkab, siis satub ta kindlasti surve alla.

Siis veel Kunda vabrikust samasugune nähtus. Kui töölistevanem asus oma ülesannete täitmisele, tehti temaga jalamaid samuti. Õppinud lukusepp määrati mustatööliseks välitööle sügisel kõige halvemal ajal, ja sellel töölistevanemal ei jäänud muud üle, kui tuli otsekohe töö juurest lahkuda.

Nii on sündinud mitmel pool. Võtame veel juhud näiteks Tallinnast. Möödunud aastal oli töölistevanemate valimine. See on praegu likvideeritud „Textil'i” vabrikus,

kus valiti töolistevanem. Mis siis sündis? Vabrik laseb selle töolistevanema lahti ja ühtlasi valimise komisjoni liikmed, kes töolistevanemate valimise korraldasid. Aga miks oli see kõik võimalik? See oli võimalik selle tõttu, et ei olnud seadust, mis oleks keelanud säärase talitamisviisi.

Selleks, et sääraseid asju ei sünniks, on loomulik, et peab seaduses olema ette nähtud kord, kuidas valitakse vanemaid. Kui vanemad on valitud, siis on neil teatud kohustused ja õigused, ja valitud isikutena peavad nad kindlustatud olema, et nendega ei mängitaks nii, nagu ettevõtja tuju tahab.

Alati ütlevad meie töösturid, et on loomulik, et peab seaduses olema ette nähtud kord, kuidas valitakse vanemaid. Kui vanemad on valitud, siis on neil teatud kohustused ja õigused, ja valitud isikutena peavad nad kindlustatud olema, et nendega ei mängitaks nii, nagu ettevõtja tuju tahab.

Kui vaatame raamatut „Eesti Statistika”, siis öeldakse seal järgmist: „Tööinspektorid registreerisid 1928. a. ettevõtetes üldse 4110 seaduste ja määruste rikkumist.” See tähendab, 4110 korda oli seadusi ja määrusi rikutud. Kas seaduseandlik kogu pooldab niisugust asja, et sääraseid juhtumised ka tulevikus ikka peavad olema, et antakse seadusi ja rikutakse neid? Seega ei saa päri olla. Siin tuleb otsida abinõusid, et neid seaduserikkumisi ja üleastumisi ikka vähem ja vähem ette tuleks. Kui seadus antud, siis peab seda täitma. Peale selle öeldakse samas artiklis: „Protokolle tehti 765 seaduserikkumise juhu kohta.” Edasi märgivad tööinspektorid oma tegevusearuandes, et seaduste ja määruste rikkumiste kohta on protokolle tehtud peamiselt neil juhtudel, kui märgata võis kuritahtlikku kõrvalehoidmist seaduste nõuetest, kui märgata oli suurt hoolimatust seaduste nõuete täitmisel. Seaduste rikkumisi on tulnud seaduste mittemõeldmisel, ja üks inspektor märgib määrustes töölise palgaraamatute asjus, et neid väiketööstuse ettevõtetes rikutakse vähemalt igas kolmandas ettevõttes. Teie näete, kui viletsas seisukorras asuvad meie töölised. Kui juba nii suurel arvul seaduste rikkumisi ette tuleb, siis on ju loomulik, et peab otsima teid, et neid seaduste rikkumisi niipalju ei oleks. Siis lubatagu mulle siit raamatust „Töökaitse Eestis 1928. a.” tabel nr. V alt ette tuua üksikuid kaebusi palga mitteväljaandmise ja kinnipidamise puhul. Neid juhte on 507 üksiku isiku poolt. Aga siin on kindel, et suurem osa sääraseist puudusist jääb avaldamata, ja väga palju on niisuguseid asju, kus meie töölised üldse väga ja väga palju kannatavad ja lõpuks ütlevad: „Jumal on kaugel ja inspektorit juba nii kergesti kätte ei saa”. Lööb käega ja läheb minema. Meie ei saa aga selle seisukor-

raga leppida, vaid siin tuleb appi minna ja neid inimesi kaitsta.

Peale selle on siin tabel nr. VI all — seaduste rikkumised ettevõtete juhatuste poolt — 1260 juhtu, s. o. 1260 korda on töökaitse inspektori poolt märkusi tehtud. 111 juhul on protokolle tehtud ettevõtete juhatuste peale, siis on palgaraamatute asjus seadust rikutud 300 juhul. Palgaraamat on dokument, kuhu palgasse puutuvad teated kantakse. Neid aga rikutakse niipalju, kui see vähegi võimalik. Kes nüüd oleks see, kes igal juhtumisel valvaks selle korralikkuse üle. Kui julgaks suuremas ettevõttes, kus töötab suuremal määral inimesi, üksik tööline praegusel tööpuuduse ajal oma isiklikkude huvide eest välja astuda, siis on kindel, et ta kolme päeva seal ei tööta. Talle öeldakse: kui Teie rahul ei ole, minge ära, meil on uusi töölisi värvatataga küllalt. Vaatamata sellele, et meil tõesti töölisi küllalt, ei tohi seaduseandlik kogu üht osa kodanikke jätta õigusteta ja kaitseta, siin peab leidma tee, et ka sellele osale inimestest kaitset anda.

Seda kõike arvesse võttes leian ma, et töolistevanemate seadus tõesti ei ole nii kokku seatud, et töölised seega oleksid eriliselt kaitstud, vaid võib öelda, et see seadus on kitsas mõistes kokku seatud, see oleks pidanud palju suuremas ulatuses palju laiemat kaitset andma meie tööliste. Aga arvesse võttes seda, et ega meil ei õnnestu laiaulatuslikku seadust läbi viia, siis on loomulik, et see väike seadus, mis esitatud, oleks tarvis vastu võtta.

Peale selle on siin öeldud veel, et ei ole sugugi õige seisukoht, kui tahetakse töolistevanematele võimaldada näha vabriku seisukorda tööstuse mõttes. Selle seaduse paragrahv 5. näeb ette, et tööstuse juhatus on kohustatud näitama töolistevanematele kõiki raamatuid ja dokumente, mis puudutavad töölepingut ja andma neile andmeid teatud tööde ja üldise tehase seisukorra kohta. Ma pean ütleva, et praktika on näidanud, et töolistevanemaiks on valitud inimesed, kes väga praktilised, kes tublid tööjõud ja kes alati mõistavad õiglaselt lahendada küsimusi. Need inimesed on ettevõtetele loomulikult väga tarvili-
kud. Ma pean oma praktikast ütleva, et ma olles 6 järku järgimööda töolistevanem, olen öelnud paljudel juhtudel vabrikuvälitsusele oma arvamise, ja vabrikuvälitsus on seda arvesse võtnud ja vastavaid korraldusi teinud. Ja selle järele ei ole vabrik kahju saanud, vaid kasu. Ta on oma sisseseaded ja hooned palju korralikumalt korda seadnud, — ja see annab vabrikule tingimata kasu. Kõike seda arvesse võttes leian, et see seaduseelnõu tuleb tingimata vastu võtta ning toetan selle seaduse vastuvõtmist.

Vaheaeg kl. 19.20 min. — 19.45 min.

B. Eilman (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Nagu aruandja ette kandis, on Vabariigi Valitsus, samuti ka sotsiaalkomisjon asunud sotsialistliku rühma poolt esitatud töölisevanemate seaduse suhtes eitavale seisukohale. Tundub imelikuna, et Vabariigi Valitsus ei taha tunnustada kaitse vajadust tööliste kohta. Teatavasti on meil kaitse alla võetud kaupmeeskond ning töösturid. Nende kaitsmiseks on maksma pandud seadus avalik-õigusliku omavalitsuse asutuse näol, kaubandus-tööstuskoja näol, kes kaitseb nende huve. Töölistel aga puudub seni avalik-õiguslik asutus, ja ka töölisevanemate seadus, õigemini määrus, mis antud Ajutise Valitsuse poolt, on liiga puudulik. Töölisevanemate instituut kui niisugune oli juba tsaarivalitsuse ajal, ja kuigi selle õigused olid väga piiratud, tegutses ta siiski. Arvestades seda, et töölisevanematel tsaarivalitsuse ajal olid väga piiratud õigused, anti Kerenski valitsuse ajal uus töölisevanemate seadus. Ajutise Valitsuse määrus on koopia kerenskiaegsest seadusest, kuid suurte kärpimistega. Nimelt, need õigused Kerenski valitsuse aegsest töölisevanemate seadusest, mis võimaldasid töölisevanematele kaitset ettevõtjate ja tööjuhtide vastu, on nüüd välja jäetud, samuti on välja jäetud sanktsioon.

Mis nüüd kujuneb? — Kujuneb nõnda, et töölisevanemate seadus on, töölised võivad valida endile töölisevanemaid, kuid kõik see valimine sünnib ettevõtja heast tahtest: on ettevõtjal hea tahtmine, siis võimaldab ta töölisele nende vanemate valimise, ei ole tal seda head tahtmist, ei võimalda ta töölisevanemate valimist. Ja nii võib olla juht, kus töölistel ei ole mingisuguseid võimalusi oma huvide kaitseks välja astuda. Ka tööinspektorid on võimetud, nad ei või kuidagiviisi ettevõtjaid sundida, et takistused töölisevanemate valimiste kohta ära jäetaks.

Vabariigi Valitsuse poolt sotsiaalkomisjonile saadetud vastuses öeldakse, et ei saa nõus olla sellega, kui töölisevanemate instituuti tahetakse teostada säärasel sunduslikul teel, nagu eelnõus ette nähtud.

Mis see tähendab? See tähendab seda, et Vabariigi Valitsus on solidaarne meie töösturitega, kes seniajani ignoreerinud Ajutise Valitsuse määrust, kes õige suurel määral ignoreerinud ka meil teisi maksvaid seadusi, töökaitse seadusi aga üldse. Siin on Vabariigi Valitsus asunud just neid ignoreerivaid tööstureid kaitsma, kuid kelle vastu? — kodanikkude vastu, keda peaks niihästi Vabariigi Valitsus kui ka Riigikogu oma kaitse alla võtma. Ajutise Valitsuse määruse § 1. öeldakse, et ettevõtete tööliste organisatsioonil on järg-

mised ülesanded: ettevõtete tööliste ühendamine nende vahekorra kaitseks ettevõtte valitsuse vastu.

Eelkõneleja rkl. Sirro kandis töökaitse inspektorite poolt kokkuseatud andmetest mõned märged ette, ja mina lubaksin endale neid täiendada. Ma kannaksin ette tabelid, kus märgitud ettetulnud seaduserikkumiste arv, märkuste arv ja protokollide arv. Tabelist nähtub, et keskmiselt igale järelevalvele kuuluvale ettevõttele 1928. a. langeb rohkem kui üks märkus ja vähemalt igale neljale üks protokoll. Need märkused ja protokollid langevad ainult neile ettevõtetele, kes oma asjaajamises lubanud väga ja väga jämedaid eksitusi. Kuid määratu hulk on niisuguseid eksitusi, mis ei ole tööinspektorile silma paistnud või kõrva kostnud, mis jäänud ainult selle ettevõtte teada, ja need lasuvad terves ulatuses töölistel, neid keegi ei lahenda. Sellest on selge, et töölistel peab kaitse olema. Ajutise Valitsuse määrusega loodi neile kaitse töölisevanemate määrusega, kuid nüüd on näha, et seda määrust täiesti ignoreeritakse. Edasi on tööinspektorite kokkuvõtetest näha, mil viisil see väärnähtuste, kohtuprotsesside, igasugu protokollide ja märkuste arv aasta-aastalt järjest tõuseb. Kui vaadata tööinspektorite poolt tehtud protokolle, siis näeme, et 1922. a. oli neid 33, 1923. a. — 33, 1924. a. — 35, 1925. a. — 35, 1926. a. — 49, 1927. a. — 33 ja 1928. a. — 67.

Nii näeme, et see arv tõuseb järjest, samuti tõuseb ka kohtusse antud kaebuste arv.

Edasi kui vaadelda põhjusi, mille kohta tööinspektoritelt märkusi tehtud, mille eest ettevõtjaid vanema tööinspektori poolt karistatud, samuti ka kohtulikult karistatud, siis näeme, et kõik need karistused ja protokollid on sündinud seepärast, et ettevõtjad lausa ei täida seadusi. On arusaadav, et ettevõtjatele ei meeldi, kui neil kõrval on organisatsioon, kes jälgib nende tegevust. Muidugi, üks korralik, aus ettevõtja seda ei karda, ja neis ettevõtetes, kus ettevõtte juhiks ausad inimesed, peetakse lugu seadustest ja töolistest, neis ettevõtetes funktsioneerivad töölisevanemate organisatsioonid. Need ettevõtjad arvestavad töölisevanemaid, tööliste üldkoosolekute otsuseid, võtavad neid väärnähtusi, mis esile kerkivad ja kaebustena ette kantakse, teatavaks ja lahendavad neid. Aga suuremas osas ettevõtetes töölisevanemaid meil üldse ei ole, ja neid ei lubata ka kuidagiviisi valida.

Vabariigi Valitsuse poolt antud seletuses öeldakse veel järgmist: „Töölisevanemate instituut töötab praegu Vabariigi Valitsuse poolt 1919. a. kinnitatud põhikirja alusel mittesundusliku instituudina, ja kui tööliste organisatsioonide ja vane-

matenõukogu korraldus nõuab kohendamist ja parandamist, siis ehk ainult eeltähendatud Vabariigi Valitsuse poolt antud põhikirjas ettenähtud põhimõtete alusel." Aga milles seisavad need põhimõtted? Need on kõigile selged. Ajutise Valitsuse määruses öeldakse, et tööliste organisatsioonide ülesandeks on: „ettevõtte tööliste ühendamine nende vahekorra kaitseks ettevõtte valitsuse vastu”, peale selle öeldakse seal veel „ilma et neil sealjuures õigus oleks ennast segada ettevõtte töökäigu korda ja ettevõtte juhatuse administratiivsesse ning majanduslikku tegevusse, peale nendē juhtumiste, mis selles põhikirjas eriti ette nähtud.” Mis on seal siis ette nähtud? Nimelt on ette nähtud, et nõukogu valvab tööliste palkamise ja lahtilaskmise tingimuste järele, et sealjuures seadust ja ametiühisustega tehtud lepinguid ei rikutaks. Peale selle kogub teateid selle üle, kuidas ettevõtte varustatud tooresainete ja küttematerjaliga ning kuidas lugu pool- ja täisvalmis produktide müügile toimetamisega. Peale selle veel mõningaid väikseid õigusi, ja see on kõik. Aga kas need õigused, mis see määrus annab, on siia maani ettevõtjate poolt täitmist leidnud? Ei ole. Ja kui keegi töolistevanematest ettevõtja poole pööranud seletuste saamiseks, kas tööliste palkamise või lahtilaskmise kohta, kas toores- või valmissaaduste müügi korralduste kohta, siis ettevõtja neid seletusi ei anna ja loomulikult töolistevanem, kes selle määruse järgi allub tööliste üldkoosolekule, kannab sellele ettevõtja poolt antud vastuse ette, ja kui üldkoosolek uuesti võtab sama seisukoha ning töolistevanem uuesti on sunnitud pöörama ettevõtja poole, siis on tagajärg see, et ettevõtja laseb selle töolistevanema lahti.

Aga vähe sellest, juba eelkõneleja rkl. Sirro jutustas siin, et isegi valimiste eel, kui kutsutakse üldkoosolek kokku ja seatakse üles kandidaadid ning nimetatakse valimisi korraldav kontrollkomisjon, siis niipea, kui need ülesseatud kandidaadid ettevõtjale teatavaks saavad, nõutakse nende palgaraamatud, märgitakse neisse 2-nädaline etteütleamise-aeg ja olge nii lahke, kahe nädala pärast on need ülesseatud kandidaadid värvataga. Neid juhtumusi on katsunud lahendada tööinspektorid, aga neil lahendamisel pole senijani tagajärgi olnud. Ettevõtja seletab külma-vereliselt, et vanemate valimiste vastu tal midagi ei ole, aga et need ülesseatud kandidaadid olid niisugused töölised, kes ettevõttele väga kahjulikud.

Edasi selles vastuses räägitakse, et „lisaks sundusliku iseloomu vastuvõtmatusele ei saa pooldada ka seaduse ulatust (§ 2), näiteks mere- ja siseveeteede ning raudtee ettevõtete suhtes.” Mulle jääb

päris tumedaks, kas Vabariigi Valitsusel tööpooldest ei ole teada, et praegu raudtee ettevõtetes töolistevanemate instituut olemas. Kas mõtleb Vabariigi Valitsus seda, et tuleks neid töolistevanemate instituute, mis raudtee ettevõtetes, likvideerima hakata. Minu teada ei ole töolistevanemate ja raudtee ettevõtete valitsuse vahekorrad niivõrt teravad, et seal tuleks töolistevanemate instituuti hakata likvideerima.

Lõpuks öeldakse valitsuse vastuses, et töolistevanemate funktsioonid on eelnõu järgi liiga laialised ja tungivad ettevõtte administratsiooni võimupiiridesse. Samuti on töolistevanemate instituut seatud liiga tugeva kaitse alla ja seab töolistevanemad eesõigustatud seisukorda ka niisugusel puhul, kus töolistevanema ja tööandja vahelised suhted pole tingitud töolistevanema funktsioonide täitmisest.

Siin on Vabariigi Valitsus öelnud sama, mida kogu aja rõhutanud töösturid neil puhkudel. Kui töolistevanemaid vabastatud, siisei öeldud, et töolistevanemaid on vabastatud seepärast, et nad olnud liiga aktiivsed, vaid öeldakse, et lahtilaskmine sündis seepärast, et vanemaks olev tööline ei oska tööd teha, või ei täida oma kohustusi j. n. e.

Mina arvan, et Vabariigi Valitsuse vastus rajatud liiga nõrgale alusele. See kartus, mis Vabariigi Valitsuse seletuses vastu peegeldub, on asjatu. Siin võiks öelda vaid üht asja, et kui sotsialistliku rühma poolt esitatud töolistevanemate seadus tagasi lükatakse, siis õhutatakse seega töolistevanemate instituuti täielikku likvideerimist, sest Vabariigi Valitsus ühes eitava seisukohaga ei ole omalt poolt esitanud Ajutise Valitsuse poolt antud töolistevanemate määrusele mingisugust lisanoverti, millega kindlustatakse töolistevanemate olemasolu. Samuti ei ole ka esitatud mingisugust kava sanktsiooni kohta, mis kaitseks töolistevanemaid neil puhkudel, kui ettevõtjad neid omavoliliselt lahti lasevad. Mina võin öelda, olles ise 1917.—1923. aastani töolistevanemaks raudtee ettevõtetes, et töolistevanemate olemasolu on väga tarvilik ja väga tähtis. Seda pooldavad ka ettevõtjad, kes tahavad ette tulevaid arusaamatusi lahendada seadusepäraselt. Mina võin öelda, et mitmelgi korral on töolistevanemate ja ettevõtete juhatuste vahel lahendatud õige tähtsaid küsimusi täiesti rahulikult teel, kuna muidu need küsimused vast oleksid võinud esile kutsuda väga palju teravusi. Nii näiteks 1922. a., kui raudteetehastes üksvahe töolistevanemaid ei olnud, tekkisid arusaamatused ettevõtte juhatuse poolt antud sisekorra määruste pärast, millega töölistel vähendati teenistust. Töölised jätsid töö seisma, ja ettevõtte juhatusel ei olnud

muud midagi teha, kui saatis tööjuhid välja sooviavaldusega, et töölised tuleksid tehastesse üldkoosolekule, et tekkinud olukorda lahendada. Kui siis töölised tehasesse üldkoosolekule kogunesid, ja ettevõtte juhatus seletusi andis, siis ei saanud ettevõtte juhatus pärast seletuse andmist üldse sõna, seepärast, et inimesed olid ärevuses. Siis tuli juhataja, kes praegu „Ilmarises“ direktoriks, härra Oja, veendumusele, et sellise massiga ei saa rääkida, vaid kõige mõistlikum on, kui nad valivad endile esinduse, kelle kaudu võimalik asju selgitada. (J. Soots, põl: Päriss õige!) Vaadake, härra Soots, see „päris õige“ ei ole igalpool maksev. Selle härra juures oli raudteetehastes „päris õige“ maksev, aga niipea kui „Ilmarisse“ läks, ei olnud sellel enam maksust, ja kui sealsed töölised tahtsid enestele töölisevanemaid valida, siis nad seda ei saanud teha, ehkki seaduses ette nähtud, et ettevõtte juhatus on kohustatud andma tööliste üldkoosolekuks ruume töölisevanemate valimiseks, kuid seal ruume ei antud, ja seepärast jäi „päris õige“ õhku rippuma.

Ma arvan, et sotsialistliku rühma poolt esitatud töölisevanemate seaduse peab Riigikogu vastu võtma, ehk küll Vabariigi Valitsus on selle eelnõu vastu. Nagu ma juba ütlesin, on need motiivid liiasti nõrgad, ja oleks väga hea, kui Vabariigi Valitsus rohkem katsuks süveneda Ajutise Valitsuse poolt antud töölisevanemate määrusse ja tööinspektorite poolt kokku seatud töökaitse andmeid loeks ja põhjalikumalt läbi uuriks. Ma olen arvamisel, et siis Vabariigi Valitsus tuleks kindlale arvamisele, et töölisevanematel on suur tähtsus.

Vabrikandid on alati rõhutanud, et töölisevanematele peavad nemad tasuma, ja et nad ei pea seda õigeks. Lugupeetud Riigikogu liikmed! Tööliste palgad on meil väga madalad, tööline oma palgaga suudab vaevalt oma perekonda ja ennast elatada, ja seepärast ei saa nõuda, et nad nende madalate palkade juures veel ülal peaksid organisatsiooni, pealegi kui see organisatsioon ei tegutse ainuüksi tööliste, vaid ka osalt ettevõtte huvides. Ma mäletan aegu, kus ettevõtted olid rahaliselt raskest seisukorras ja pöörasid mitmel korral Vabariigi Valitsuse kui ka Eesti panga poole palvega, et neile võimaldataks laenu tööstuse jätkamiseks, kuid, nagu teada, öeldi mitmel korral valitsuseasutuste kui ka Eesti panga poolt palutud laenust ära. Pärast äraütlemist kasutasid töösturid töölisevanemaid selleks, et nende varal saada laenu. Ka töötellimiste suhtes on samuti kasutatud töölisevanemaid. Ma arvan, et sellest välja minnes on ka ettevõtjatel töölisevanematest kasu olnud. Lõpetades panen Riigikogu liikmetele

südamele hääletada sotsiaalkomisjoni poolt esitatud tagasilükkamise ettepaneku vastu ning asuda Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt esitatud töölisevanemate seaduse eelnõu arutamisele I lugemisel.

M. Pung (mo): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolev seaduseelnõu taotleb peajasjalikult kaht sihti: 1) teha sundlikuks ettevõtjatele töölisevanemate instituut ja 2) laiendada töölisevanemate võimupiire võrreldes sellega, missugused võimupiirid neil praeguste seaduste järgi olemas. Kui vaatame esitatud seaduseelnõu, siis leiame, et nii Vabariigi Valitsus kui ka sotsiaalkomisjon põhjendustes sellele otsusele tulnud, et seaduseelnõu tervikuna nii, nagu see esitatud, ei ole meie oludes praegu vastuvõetav. Seal, kus töölisevanemate instituut sisse seatud, neid maid on nii mitu ja niu, võib selles asjas kahe suguseid tüüpe näha. Esiteks on need maad, kus töölisevanemate võimupiiridesse ei käi muud küsimused, kui ainult need, mis töölisti endid ja nende huve puudutavad, peajasjalikult tervishoiuküsimused ettevõtetes, kollektiivlepingute täitmine j. n. e. Viimasel ajal, pärast revolutsiooni on Ohtu-Euroopa riikides, nimelt Austrias ja Saksamaal, töölisevanemate võimupiire hakatud laiendama, ja seal on seaduseandlikul teel otsustatud anda töölisevanematele õigus teatavatel juhtumistel ettevõtja võimupiiridesse tungida. Need töölisevanemate õiguste saavutused olid revolutsiooni tagajärg, aga nagu praktika näitab, ei ole need õigused, mis neile antud selles suhtes, et neil õigus teataval viisil ettevõtja võimupiiridesse tungida, andnud sellele instituudile mingisugust võimu ega tähtsust. Millega tuleb seda seletada? Minu arvates on seletus õige lihtne. Vaatame lähemalt järele, kuidas on konstrueeritud esitatud seaduseelnõu. Selle konstruktsioon on säärane, kuidas see välja kujunenud vastava seaduse järgi Austrias ja Saksamaal, ja osalt ka Tšehhoslovakkias, peale ühe suure erandi, mille edaspidi ette toon. Siin on nimelt järgmist öeldud paragrahv 4-das: „Vanemate ülesandeks on: a) ettevõtte juhatusel ettevõtte paremale majanduslikule järjele seadmiseks kaasa aitamine; b) ettevõttes uute töötamismeetodite elluviimiseks kaasa aitamine.“ Kõik teised punktid, neid on umbes 10, reguleerivad ainult küsimust, kuidas töölised peavad oma kihihuve kaitsma, ja missugused õigused selleks neile antakse. Siin on need määrused vastolus. Üks määrus annab õiguse töölistele kaasa töötada ettevõtte omanikule, teine punkt määrab aga, kuidas töölised oma kihihuve peavad kaitsma seaduslikul teel. Iseäranis paistab silma vastolu eel-

nõu seletuskirjas. Seal on lehekülj 16-dal öeldud, et vanemate ülesanded on kolmesugused: 1) tööliste üldiste majanduslike huvide kaitse tööandja vastu, 2) tööandja toetamine ja temale nõuandmine tööstuse juhtimises, eriti aga loomisprotsessis ja 3) tööliste üldhuvide kohaselt töötamine tööliste eneste poolt või nende tarvis loodud asutustes.

Minu härrad! Kui siin koos viibime, siis iga tund ja igal juhtumisel püütakse seletada siit kõnetoolilt, et praeguse majandusliku elu edenemise ja arenemise paneb liikvele ainult klassivõitlus. Ma küsiksin, kuidas on võimalik neid kaht põhimõtet, mis esitatakse väljendatud, kokkukõlla viia? Esiteks siin öeldakse otsekohe, et tööliste vanemate instituut on ette nähtud võitluseks ettevõtjate vastu. Aga teisest küljest öeldakse, et tööliste vanemate instituut peab aitama tööstuse ettevõtteid paremale järjele seada. Siin tekib terav vastolu, ja nii ei saa neid põhimõtteid ühes ja samas seaduses kuidagi ühendada. Üks kahest: kas vanemad on tööliste esindus, või on nad ettevõtjate kaastöölised. Kolmandat olla ei või, tähendab et neid kaht asja kuidagi ühendada ei saa. Niisugune põhimõte on küll Austrias, Saksamaal ja Tšehhoslovakkias osalt läbi viidud, kuid nagu sealsetest oludest näha, ei ole alal, mis puutub nõuandmisse tööstuse ettevõtjatele, tööliste vanemate poolt midagi tehtud, ja nad ei võigi midagi teha. Näiteks käesolevas seaduseelnõus öeldakse, et „Igas veerandaastas kord on ettevõtte juhataja või tema asemik kohustatud tööliste vanematele aruande andma ettevõtte üldise seisukorra ja tulevikukavatsuste kui ka loodetava töötarviduse kohta.“ Ma tahaksin siin küsida, kuidas võiks üks lihtne tööline üldse anda näpunäiteid ja juhtnööre seisukorra parandamiseks ettevõtjale, kel palju suurem silmaring kõigi tööstuseolude ja väljavaadete kohta, kui lihtsal töölisel, kes harilikult töö juures. Kui peale selle tahetakse tööliste vanematele veel anda õigus nõuda, et ettevõtte juhataja või tema asemik on kohustatud tööliste vanematele näitama kõiki raamatuid ja dokumente, mis puudutavad töölepinguid, siis teataval viisil tähendab see õiguse andmine tööliste vanematele õigust, segada ennast ettevõtjate raamatupidamisse ja selle korda ja leida igasuguseid ärisaladusi, kuid ei ole soovitatav, et need avalikkuse ette läheksid. Nende avaldamine on sanktsioonidega keelatud, aga niisuguseid sanktsioone ei ole, mis võimatuks teeksid neist mööda minna.

Asjalugu on kujunenud niisuguseks, et ühest küljest esitatud seaduseelnõu ei ole kõiki õigusi andnud tööliste vanematele, mis välismaal, iseäranis Austrias ja Saksamaal, on olemas vastavate seaduste järgi, tei-

sest küljest on õigused laiemad antud, kui need on olemas välismaal.

Mis puutub piiramistesse, siis on Austrias, Saksamaal ja Tšehhoslovakkias töölistel õigus oma esindajate kaudu ka ettevõtte juhatuses osa võtta kas hääleõigusega või ainult sõnaõigusega. Meie seaduseelnõus seda ette nähtud ei ole. Välismaade praktika näitab, et tööliste vanemate osavõtmine ettevõtete juhatuses või nõukogudest ei anna mingit tagajärge. Teisest küljest on meie seaduseelnõus ette nähtud isesugune õigus, mida välismaa seadustes ei ole, nimelt et tööliste vanemad saavad eritasu oma ameti eest. Välismaa seadused seda ei luba, sest töölistel peavad seal tööliste vanemate ametit auametina. Meie seaduseelnõu järgi saavad aga tööliste vanemad tasu nädalas kahe tööpäeva suurus. Need tasud — mul on siin üks väike ülevaade selle kohta — ei ole praegu sugugi nii väikesed, kui lastakse välja paista. Üksikutes ettevõtetes tõuseb see ligi 350.000 sendini, on ka niisuguseid ettevõtteid, kus see summa ulatub 200.000 sendini, ning on ettevõtteid, kus see summa on õige väike, näiteks 10.000 senti. Loomulik, et siin peale selle veel lisakulud tekivad, peab vastavad ruumid muretsema j. n. e. Selle seaduseelnõu elluviimine tooks ettevõtjale tingimata uusi kulusid, sellepärast on loomulik, et ettevõtjad ei poolda seda seaduseelnõu sel viisil, kui nad seda võiksid pooldada, sest see põhimõte isenesest on väga ilus ja vastuvõetav, ning sotsiaalse rahu edendamiseks oleks see soovitatav, kui ettevõtja ja töövõtja istuvad ühe laua taga. Meie näeme, et seda teatavas mõttes ka tööstuseilmas soovitakse, ja neis mais, kus ei ole seaduse alusel sisse seatud tööliste vanemate instituuti, püütakse sellele teele asuda vabatahtlikult. Nimelt Ameerikas ja Inglismaal ei ole sundust, et tööliste vanemad peavad olema, aga siiski on seal teatav vool ettevõtjate hulgas, kes tahaksid vabatahtlikult samme astuda küsimuste lahendamiseks, mis võivad tööliste ja ettevõtja vahel tekkida.

Kui seda tehakse säärases mõttes, et tõesti vastastikuse arusaamise põhjal tahetakse küsimusi lahendada ja ka vastastikku leppida, siis on see instituut vastuvõetav, aga kui räägitakse sõjast tööandjate ja tööliste vahel, siis ei aita siin ka mingi sundus, ega ei anna ka seadus mingisuguseid resultate.

Seda olukorda peaksid silmas pidama ka need, kes töölistemasse juhivad, ja see annaks palju paremaid tagajärgi ning nii võiks palju kasulikku saavutada mitte ainult üksikutes ettevõtetes, vaid meie ter- ves majanduslikus elus. Niikaua aga, kui mingi põhjuseta vastolusid otsitakse, ei anna seadus mingeid tagajärgi. Ma ei

taha eitada, et vastolusid ei ole, aga neil on ka oma piir.

Kindlasti ei anna see seadus neid tagajärgi, mida temalt loodetakse, ja praktiliselt ei saa tema abil läbi viia neid parandusi, mis teoreetiliselt soovivad oleksid. Seepärast arvan, et käesolev seaduseelnõu kui tervik nende põhimõtete pärast, mis selles üles seatud, ei ole vastuvõetav. On ka loomulik, et Vabariigi Valitsus selle tagasi lükkas, ning arvan, et siin õieti talitatud.

L. J o h a n s o n (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Et rkl. Pung ühines valitsuse ja sotsiaalkomisjoni enamuse seisukohaga, see on loomulik. Loomulik seepärast, et rkl. Pung kuulub valitsuse koalitsiooni. Valitsuse enamuse seisukoht on ka ühtlasi rkl. Punga seisukoht. Rkl. Pung on ühtlasi ka kaubandus-tööstuskoja nõunik ja peab seepärast neid seisukohti kaitsma. Rkl. Pung tõi siin seaduseelnõust kõneledes selle vastu kõigepealt ette seda, et siin olevat vastolud. Nimelt olevat ühelt poolt ette nähtud kaasaaitamine tööstuse edasijõudmiseks ja teiselt poolt töölise huvide kaitsmine. Mis vastolud siin siis on? Võtame selle teise poole. Milles seisab töölise huvide kaitsmine? See seisab selles, et peetakse silmas töölisevanemate poolt seda, kui rikutakse maksvaid seadusi. Kui rikutakse maksvaid seadusi, siis pööratakse töölisevanemate poole, ja need omakorda pööravad töölise esindajatena vabrikuvallitsuse poole. Selles seisab see töölise huvide kaitsmine. Maksvad seadused on antud mitte ainult töölise, vaid terve tööstuse huvides. Ja kui kaitsetakse üht poolt, töölisi, siis kaitsetakse seega ühtlasi teist poolt. Kui näiteks tervishoiu või mõnes muus suhtes kaitsetakse töölise huve, siis sinnib see kaitse ühtlasi ka tööstuse huvides. Mingisugust vastolu ei saa siin järeldada.

Kui siin teiselt poolt ette nähtud kaasaaitamine majanduslikul alal, siis hindab härra Pung seda vähe ja toob ette andmeid, kus ei ole suudetud sel alal midagi teha. On küllalt tunnistusi töösturite keskel tulnud, kes avalikult ajakirjanduses öelnud, et nemad peavad töölisevanemaid vajalikuks, ja see on ühtlasi sotsiaalse rahu kindlustamine. Rkl. Pung ütleb, kui kõneldakse sotsiaalsest rahust, siis tehtagu seda sotsiaalset rahu ja vastavalt sellele antagu seadusi. Kujutage ette, antakse mingisugused ühekülgsed seadused, mis annaksid tööliskonna täiesti ettevõtja omavoli alla, kuid see ei ole mingisugune sotsiaalne rahu. Kui kõnelete sellest, siis peate teise poole õigusi tunnustama, aga seda teie ei taha teha. Teie ei taha tunnustada seda teist poolt seepärast, et teie teda ei hinda. Seda olete teie öelnud siin,

tuues näiteid selle kohta, et välismaal ei ole see kaasatöötamine midagi andnud. Teie ignoreerite töölise õigusi ja niikaua, kui teie ignoreerite teist poolt, on need ringkonnad, kes seda teevad, klassivõitluse teravamaks ajajad.

Edasi, mis puutub tasuküsimusse, nimelt tunnustati, et see on ettevõtete võrdlemisi suur, isegi nimetati 100.000, siis pean tähendama, et meil on suuri ettevõtteid, ja seepärast on ka neis väljaminekud suuremad. Kui vabrikus on tööl 4—5000 inimest, ja sellel on hulk jaoskondi ja maju ning mitmed töölisevanemad, siis võivad ka väljaminekud suuremad olla. See uus seadus ei too mingisuguseid lisaväljaminekuid, need on juba praegu maksva seaduse järgi olemas.

Edasi tuuakse ette isegi ruumide küsimus. Mis on töölisevanemate ruumid? Kas suures ettevõttes, kus on terved kvartaalid vabriku all, ei leidu väikseid ruume, kus 3—4 inimest võiks kokku tulla. Kas see on palju meie praeguste ettevõtetele, kes siiski muudeks otstarveteks ruume leiavad. Ettevõtjad on varemadel aegadel pidanud kandma palju suuremaid kohustusi kui praegu, ja seda just ka ruumide suhtes. Näiteks pidid ettevõtjad endistel aegadel andma kooliruumi, on pidanud terve rea seltsimaju ülal. Meil on praegu Lutheri seltsimaja, mis peaks olema töölise käes, renditud usuühingutele. Teiste vabrikute juures pole ka töölisel seltsimaju. Mujal riikides on need, ja kus vähegi korrektsed ettevõtjad, seal nad niisugusest küsimusest kunagi tuliküsimust ei tee, kui kahele, kolmele inimesele, töölisevanemale on toakest tarvis. See ruum leidub igas ettevõttes ja vabrikus, ja see mingisuguseks takistuseks ei ole selle seaduseelnõu teostamisel.

Nähtavasti rkl. Pung pooldab praegumaksvat korda, sest praegumaksva seaduse järgi töölisevanemate instituut on ka enam-vähem vabatahtlik. Ei ole mingisugust seaduse paragrahvi, mille põhjal saaks sundida töölisevanemaid valima. Aga meie oludes vabatahtlikult töölisevanemate valimine ei õnnestu. Ka praeguse seaduse juures ei õnnestu. Seepärast, et teisel pool on väiklus sedavõrt suur, et see takistab. Kui härra Pung oleks kuulnud, mis rkl. Veiler siin omal ajal ette tõi, siis Teie saaksite elava pildi, kui väiklane meil üks osa tööstureid on veel tänapäev. Kõik muidugi ei ole säärased. Ameerikas, Inglismaal on see vabatahtlikkus rajatud kõik sundusele, ja selle sunduse taga seisab kindel organisatsioon — ametiühisuslik liikumine. Need on viinud töölisevanemad igale poole, isegi ehitusetööde juurde. Ja seal muidugi töölised üksikult ei aja kunagi oma asja ettevõtjatega, vaid ikka esindaja kaudu. Aga meil selleks

tarvilikke eeldusi veel ei ole. Kui meil oleks ka tugev ametiühislik liikumine, siis räägitaks meil teist keelt. Ja lõppudelõpuks poleks see teine keel ei millegist muust tingitud, kui ainult sellest, et sunnitakse teist keelt kõnelema. Aga siin on jutt sellest, et riigivõim peaks maksma panema aluse tööliste vanemate instituudile, ilma et teda tarvis sundida oleks. Seepärast, et see tarvilik on, ja seepärast, et tegelik elu teistes kultuurriikides on näidanud, et see tarvilik ja kasulik on. Seepärast teostatakse seda säärase seaduse alusel, et meil vabatahtlikult selle instituudi sisseseadmiseks puuduvad võimalused. Muidugi varem või hiljem jõuab Eesti tööliiskond niikaugele, et ta saab ettevõtjat sundida, ilma et valitsusevõim pruugiks vahele segada. Töölised jõuavad kord niikaugele, et nende palku ei panda seadusega Riigikogu poolt maksma, vaid nad panevad ise palganormid maksma oma kollektiivlepingutega. Kuid niikaugel meie ei ole veel.

Tegelik elu on näidanud, et kui tööstuseettevõtetes ei ole vanemaid, siis tulemus on see, et puudub tarvilik esindus, ja seadusi rikutakse otse võimatult. Seda näitab ka ametlik arvustus, kus on paljudel juhtudel meie tööliste palku vähendatud ja palgad maksmata jäetud. Seaduserikkumisi tuleb ette seepärast, et tööstuseettevõtetes valitseb ühelt poolt surve, teiselt poolt ei ole tööliste keskel ühistunnet, töölised on lahutatud üksteisest ja nendega võidakse talitada nii, nagu seda tahavad need, kelle huvides see sünnib. Kas on see siis tööstuse huvides? Töösturid ise tunustavad, et see ei sünni rahva ja riigi huvides. Seda ei julge ka teie tõendada, et kui hakkaksime töösturitele raha odava tööjõu juures kokku kraapima, kasutades töökaitsse seaduse puudumist ja viletsaid palgaaluseid ja seda survet, mida riigivõim avaldab tööliisklassile, et see Eesti rikkaks teeks. Kas see siis on, kui sisult hakata vaatlema, kõik meie rahva tuleviku kindlustamiseks või rahva sotsiaalse ja majandusliku tasapinna tõstmiseks tarvilik? Ei ole. Teile peaks päevaeluse olema, et see ülekohus, mis praegu nende seaduste rikkumisega meie ettevõtetes tehakse, lagastab meie rahvast, ja see kõik tuleb kirjutada meie riigi kahjude arvele.

E. J o o n a s (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mulle näib, et härra Pung kordas sama viga, mille teevad meie ajalehed ja meie erakondade kihutusekõnelejad igalpool, kus neil tuleb puudutada klassivõitluse küsimust. Nimelt mõistavad nad klassivõitluse all seda, mida see tegelikult praegu enam ei ole. Klassivõitlust kujutatakse nõnda, nagu tähendaks see veriseid lahinguid, üksteise allasurumist,

ja nagu peaks olema alaline lööming klasside vahel. On ju õige, et klassivõitlus ajaloos tõepoolest on kandnud niisugust kuju. Mida vähem oli tööliisklassil õigusi, seda rohkem oli ta sunnitud enese kaitseks tarvitama järske abinõusid. Kuid aja jooksul on klassivõitlus muutnud oma kuju, ta on saanud kultuurilisemaks. Muu seas see eelnõu, mille puhul vaidlused käivad, on üks abinõu, et klassivõitlust, mida keegi kunstlikult ei saa õhutada, et seda klassivõitlust muuta kultuurilisemaks. Kui see nõnda, siis ei saa kõnelda vastolust ühest küljest selle põhimõtte vahel, et töölistel peab olema õigus rääkida kaasa valmistuseprotsessis, ja teisest küljest selle vahel, et töölistel on õigus kaitsta oma majanduslikke huve ettevõtjate vastu. Need on ühe asja kaks külge.

Kui otsida härra Punga viisi vastolusid, siis võiks neid leida ju ka demokraatia juures. See, et meil demokraatlik kord maksab, ei eita klassivõitlust, vaid demokraatliku korra juures saame arendada klassivõitlust ja arendada jällegi kultuurilises vormis. Samasugune kultuuriline vorm tahetakse anda ka käesoleva seaduseelnõuga klassivõitlusele majanduslikul alal. Need, kes põhjendanud tööliste vanemate instituudi sisseseadmist, kes veel edasi lähevad ja nõuavad majandusliku demokraatia maksmapanemist, ütlevad, et sellesama arengu, mis töötavad rahvahulgad üle elanud poliitilises elus, see on, et nad järkjärgult võitlust pidades on jõudnud niikaugele, et maksma pandud üheõiguslus poliitilisel alal, peavad nad läbi tegema ka majanduslikul alal. Praegu on töölistel samasugune õigus osa võtta valitsuse moodustamisest, seaduseandlikust tööst, nagu igal teisel kodanikul. Need õigused on ajajooksul kätte võidetud. Aga sama, mis poliitilises elus sündinud, peab sündima ka majanduslikus. Poliitiline areng on käinud absolutismist konstitutsioonilise korra kaudu täieliku demokraatia juurde. Neis mais, mida härra Pung siin meelde tuletas, nimelt Saksamaal, Austrias ja Tshehhoslovakkias kõneldakse, et nende maade töölised on juba kätte võidelnud konstitutsioonilise vabrikuga, see tähendab teatud õiguse, mis ennem oli ettevõtja ainuõiguseks. Eks määratud ja määratud meil praegugi ettevõtja valmistuseprotsessi ulatuse, suuna ja iseloomu, mille juures töölisel, kui väärtuse loojal ei ole absoluutselt midagi kõnelda. See on absolutistlik kord vabrikus. Nüüd on aga tähendatud maades teostatud konstitutsiooniline vabrik, s. o. töölistele on antud õigus kõnelda kaasa valmistuseprotsessis.

Aga töölised ei jää selle juurde peatuma, vaid tahavad astuda veel sammu edasi ja minna üheõigusliku majandusliku demokraatia poole. (K. P ä t s, põl: Vene-

maal on see ju teostatud!) Venemaal ei ole seda, härra Päts. Venemaal on ühe partei diktatuur, seal kirjutatakse ette kõik. (V a h e l h ü e.) Vene vabrikus ei ole töölistel üheõiguslust, sealgi valitseb „troika“ — direktor, „komjatsheika“ ja „profglavki“ — kes kirjutavad tööliste kõik ette.

Saksamaal aga näiteks võisite näha alles enne jõuluid vabrikunõukogude valimisi, millest oli õigus võtta osa kõigil töölistel. Neil oli vabadus üles seada omi kandidaate ja valida ülesseatud kandidaatidest selle, kelle nad tarvilikuks pidasid. Venemaal ei ole praegu majanduslikku demokraatiat, vaid poliitiline diktatuur, mis käsutab ka majanduslikku elu. (J. S o o t s, põl: Kus see majanduslik demokraatia siis on?) Seda praegu täies ulatuses veel ei ole, aga nende maade töölised, kellest kõneles härra Pung, rühivad sinna poole. Nad on kätte võitnud konstitutsioonilise vabriku ja tahavad jõuda täieliku majandusliku demokraatia juurde.

Kui härra Pung arvab, et sellest on tööstusele ja majandusele oodata kahju, siis ta eksib. Me võime näha, et 10 aasta jooksul Saksamaal, kus vabrikutenõukogud tegutsenud, Saksa tööstus ei ole selle all absoluutselt kannatanud, vaid vastuoksa, hoolimata kõigist raskustest, millesse Saksamaa asetatud, hoolimata sellest, et ta produktsioonist peab heakstegemise maksendena andma määratu suure osa, näeme, et Saksamaa tööstuse toodang aasta-aastalt kasvab. Kui vabrikutenõukogud oleksid mõjunud kahjulikult tööstusele, siis just vastupidi oleks pidanud toodangu hulk langema ja tööstus kokku varisema. Aga seda tegelik elu ei tõenda.

Veel enam võiks öelda. Kui Saksamaa sõjakeerises oli, siis teatavasti pandi seal maksuma nõndanimetatud „Kriegssozialismus“, mis seisis selles, et anti töötavatele hulkadele võimalus valmistuse kaasa rääkida, tekitati töötajates üheõiguslikkuse tunne, mis andis neile hoogu võita ära kõik raskused. Seesama psühholoogiline moment on üheks tähtsamaks argumendiks majandusliku demokraatia põhjendamisel. Looge niisugune kord, kus tööline oleks huvitatud valmistamisest, kus ta tunneks enese olema elava ja loova inimese, mitte aga masina mehaanilise osa, siis loote ka alused majandusliku elu arenguks. (K. P ä t s, põl: Ega see „Kriegssozialismus“ klassi-

võitluse pärast Saksamaal ei olnud!) Muidugi mitte, seda ma pole ka öelnud. See oli hädaabinõu, sest teisiti ei oleks suutnud Saksamaa oma majanduseelu nii pingule tõmmata, nagu see tema tollekordses olukorras oli tarvilik. Samuti pole „Kriegssozialismus“ meile mingi ideaal, kuid ometi see näitab, et hulkade kaasatõmbamine majanduseelu juhtimisse tagajärgi annab ja et sellel on määratu suur tähtsus. See pärast minu arvates need vastuväited, nagu tooks käesolev seaduseelnõu tööstusele kahju, ei tohiks pidada paika, sest teiste maade kogemused on näidanud, et niisuguste seaduste maksmapanemine toob aina elustust tööstusse.

Lõpuks härra Pung heidab meile ette, nagu õhutaksime vaenu ettevõtjate ja töölise vahel... (J. H o l b e r g, põl: Kole-dasti!) Härra Holberg, seda tööd teeb majanduslik kitsikus.

Kujutlege enesele, kui töölisel tuleb kaks, kolm kuni neli korda järjest käia otsimas sedagi viletsat palka, mida ta suure vaevaga teeninud, ja kui inimene sageli sellestki jääb ilma, ning kui selle pahe kõrvaldamiseks mingisuguseid samme ei astuta, siis just see on, mis õhutab vaenu ja kaevab ikka sügavamaks vahe ettevõtja ja töölise vahel. Meie oleme korduvalt rääkinud tööliste elamistingimuste parandamise tarvilikkusest, mis aitaks kaasa järskude lahkuminekute tasandamiseks. Seda kahjuks Riigikogu enamus ei ole tähele pannud.

Aruandja P. J ä r v e (lõpusõna): Need kõnelejad, kes siin selle seaduse vastuvõtmise poolt rääkisid, tähendab tagasilükkamise vastu, ei ole iseäranis midagi uut ette toonud, sest lugupeetud aruandja komisjonis, härra Johanson, tõi need põhjendused komisjonis pikalt ette. Kuna aga komisjon siiski neid arvestada ei võinud ja valitsuse seisukohta selles asjas pooldas, siis leidis komisjon, et seadust võimata sel kujul vastu võtta ja tuleb see tagasi lükata. Seepärast jään oma ettepaneku juurde, et seadus tuleks tagasi lükata.

J u h a t a j a: Sotsiaalkomisjoni poolt on ettepanek, käesolev seaduseelnõu tagasi lükata. (H ä ä l e t a t a k s e.) S e a d u s e e l n õ u o n t a g a s i l ü k a t u d.

Päevakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 20.55 min.

õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Koosoleku juhataja (allkiri).